

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
DET TEOLOGISKE
FAKULTETS BIBLIOTEK
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Fællesafdelingen

TEOL

INFORMATION

Nr. 41 februar 2010

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen	3
Søren Kierkegaard Forskningscenteret – en smule historie af direktør, dr. et dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn	6
Pas på! Kierkegaard kommer af lektor, ph.d. Pia Søltøft	10
Afrikastudiet gennem 25 år af professor, dr.phil. Holger Bernt Hansen	14
Carol A. Newsom – æredoktor i teologi af professor, dr.theol. Jesper Høgenhaven	18
Et nyt ansigt på Afdeling for Kirkehistorie af professor, cand.theol., ph.d., Mette Birkedal Bruun	21
Og af lektor, cand.theol. Carsten Pallesen	25
Grønland som en del af den bibelske fortælling – studier i billeder og forestillinger 1721-2008 af stipendiat, cand.theol., ph.d. Kathrine Kjærgaard	29
Open Theism – den evangelikale verden i opbrud af cand.theol., ph.d. Peter Flemming Olsen	33
Zionmotivet i profetlitteraturen af stud.theol. Frederik Poulsen	37
Evangelierne som ”genskrevet Bibel”. Hvad en bevilling fra Velux Fonden skal bruges til af professor, dr.theol. Mogens Müller	41
Kalender ved Pia Christensen	45

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Axel Carin på tlf.: 35 32 36 09.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatters synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Redaktion: prodekan, professor, dr.theol. Mogens Müller.

Layout og sats: Axel Carin.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S. *Oplag:* 3500

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forside Frimærke udsendt i anledning af 100-året for Søren Kierkegaards død den 11. november 1855. Frimærket er skabt af Viggo Bang efter tegning af H.P. Hansen fra 1854 og graveret af Bent Jacobsen.

**Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44-46, Postboks 2164
1150 København K.
Tlf.: 3532 3961
Fax: 3532 3600
www.teol.ku.dk**

Siden sidst

Af dekan, professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen

Fakultetet kunne i september, da efterårssemesteret begyndte, glæde sig over særdeles pæne optagelsstal, både på teologistudiet og på kandidatuddannelsen i Afrikastudier.

Også den nye, fællesnordiske og engelsksprogede kandidatuddannelse *Religious Roots of Europe* kom godt i gang. Presselarmen fra 2008, hvor der var et markant fald i antallet af nyoptagne teologistuderende, gentog sig derfor ikke i 2009, og der tales nu heller ikke mere så højt om en snart indtrædende præstemangel. Vi har fra fakultetets side hele vejen igennem tilrådet, at man slog koldt vand i blodet. Og vi tillader os at se fortrøstningsfuldt på fremtiden for de uddannelser, som vi har ansvar for.

I december kunne vi fremlægge *Udviklingsplan for Det Teologiske Fakultet 2010-2014*. Her kan man læse om fakultetet, som vi ser det i de kommende år, ikke bare på uddannelsesområdet, men også hvad angår forskning, formidling, studiemiljø, fysiske rammer og infrastruktur. Planen foreligger trykt, men er også elektronisk tilgængelig på fakultetets hjemmeside. I den forbindelse skal også nævnes, at tidsskriftet *Fønix* som nr. 3 i 2009 (32. årgang) har udsendt en slags temahæfte med titlen *Teologi – derfor!* Der er tale om en præ-

sentation af det københavnske teologistudiums seks fag og en kort beskrivelse af studieordningerne. Den sidste står studielederen, professor Kirsten Busch Nielsen for, mens afsnittene om fagene alle er skrevet af forfatterduoer, som består af en ældre og en yngre forsker/underviser fra de pågældende fag. Det er første gang siden 1960, at der foreligger en sådan samlet fremstilling af teologistudiets fagkreds. Fakultetet vil i de kommende år til enhver tid have trykte udgaver af fremstillingen på lager, således at den ved henvendelse til fakultetssekretariatet i Købmagergade 46 kan rekvireres af dem, der læser eller påtænker at læse teologi, og af andre interesserede, og den vil fra 1. februar tillige kunne findes på nettet.

Akademisk var efteråret 2009 særdeles tilfredsstillende. Siden sidst har Joshua A. Sabih forsvaret sin doktorafhandling *Japheth ben Ali's Book of Jeremiah. A Critical Edition and Linguistic Analysis of the Judeo-Arabic Translation* og Ulrik Houliind Rasmussen sin ph.d.-afhandling *The Memory of God. Hans Blumenberg's Philosophy of Religion*. Som den første på fakultetet under den såkaldte erhvervs-ph.d.-ordning har desuden Peter Flemming Olsen afsluttet sine videregående studier og forsvaret afhandlingen *Open Theism on Providence and Theodicy. An Arminianized Evangelicalism*. En

mere end 600 sider stor afhandling af lektor Carsten Pallesen, *Handlen og væren. Paul Ricoeurs polytetiske refleksionsteori*, er antaget til offentligt at forsvares for den teologiske doktorgrad. Forsvaret finder sted fredag den 19. februar kl. 13,00 i Annexauditorium A, Studiestræde 6 o.g. De tre sidstnævnte afhandlinger er alle trykt i serien *Publikationer fra Det Teologiske Fakultet* og kan erhverves ved henvendelse til fuldmægtig Pia Christensen i fakultetssekretariatet. Carsten Pallesens disputats vil desuden indtil forsvaret ligge på fakultetets hjemmeside. Her kan man i øvrigt også finde oplysninger om de øvrige bind i publikationsserien.

Ved Københavns Universitets årsfest i november fik tre teologiske studenter overrakt medaljer og kontante belønninger for deres besvarelser af prisopgaver udskrevet i 2007. Frederik Poulsen modtog guldmedalje for *En redegørelse for Zionmotivet i profetlitteraturen*, mens Mette Marbæk Johansen fik sølvmedalje for sin besvarelse af prisopgaven *I hvilken forstand er den kirkelige bekendelse normativ* og Kristian Mejrup ligeledes sølvmedalje for sin afhandling *Den dialektiske og den tvetydige Dostojevskij. Receptionen af Dostojevskijs værker i vestlig teologi med henblik på forståelsen af deres russisk-ortodokse dimension*.

Inden *TEOL-information* udkommer næste gang, vil fakultetet have taget afsked med *Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer*, som siden 2002 har været

finansieret af Danmarks Grundforskningsfond og under lektor Nils Holger Petersens ledelse har ydet en forskningsmæssig indsats, der internationalt har givet genlyd og opnået højeste anerkendelse. I fakultetets daglige liv har centeret været et krafttilskud, som det kan blive svært at undvære. Heldigvis vil Nils Holger Petersen fortsat høre til den faste VIP-stab, og som det straks vil fremgå, er han ikke alene om at sikre, at centerets virksomhed får en fortsættelse på fakultetet.

Kort før og ved årsskiftet har fakultetet kunnet byde en række nye medarbejdere velkommen. Den 15. december blev to professorer (MSO) ansat, nemlig ph.d. Mette Birkedal Bruun, som kommer fra en forskerstilling ved Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer, men nu knyttes fast til Afdeling for Kirkehistorie, og ph.d. Amanda Hammar, der stammer fra Zimbabwe og efter en forskerkarriere bl.a. i Danmark og ved Nordisk Afrika Institut i Uppsala nu indgår i den faste stab på Center for Afrikastudier.

Fra den 1. januar er Søren Kierkegaard Forskningscenterets forskningsdel indlejret ved Københavns Universitet under Det Teologiske Fakultet og tilknyttet Afdeling for Systematisk Teologi. Den overordnede ledelse varetages af centerets hidtidige direktør Niels Jørgen Cappelørn, æresdoktor ved flere universiteter og fortrolig med fakultetet bl.a. fra sin mangeårige virksomhed som censor og bedømmer. Niels Jørgen Cappelørn ansættes samtidig med indlejringen som professor

(MSO) ved fakultetet. Med sig har han lektor, lic.theol. Joachim Garff, som hermed vender tilbage til fakultetet, lektor, dr.theol. et phil. Jon Stewart samt lektor, ph.d. Pia Søltøft, der allerede hører til staben på Afdeling for Systematisk Teologi, men nu fuldtidsansættes på fakultetet; endelig overføres også centerets akademiske sekretær, Bjarne Laurberg Olsen, til fakultetet.

Men dermed er rækken af nye ansigter ikke slut. Ligeledes fra den 1. januar er ph.d. Riem Spielhaus, der kommer fra Berlin og en stilling som videnskabelig medarbejder og docent ved Humboldt-universitetet, ansat i den ledige postdoc-stilling ved Center for Europæisk Islamisk Tænkning.

Fakultetet glæder sig over at have fået så mange nye medarbejdere og forventer sig meget af samarbejdet. Sammen med dem vil vi kunne se frem til yderligere nyansættelser, idet et professorat (MSO) i Systematisk Teologi og et ditto med Kierkegaardstudier og daglig ledelse af det indlejrede Søren Kierkegaard Forskningscenter som særligt ansvarsområde skal besættes i første halvår af 2010, og til flere festligheder af akademisk karakter, herunder en række tiltrædelsesforelæsninger.

I første omgang og nær fremtid vil indlejringen af Søren Kierkegaard Forskningscenteret, som har været forberedt længe og grundigt og er muliggjort ved den øverste universitetsledelses store velvilje, blive fejret under festlige former med fagligt indhold. Det sker fredag den 11. februar kl. 13,15 – 15,00 i auditorium

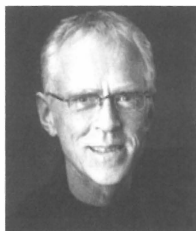
7 i Købmagergade 46. Alle interesserede er velkomne.

Fredag den 26. februar kan Center for Afrikastudier fejre sit 25 års jubilæum. Også det vil naturligvis blive festligholdt på fakultetet, og man vil i god tid kunne finde det fuldstændige program på fakultetets og centerets hjemmesider. Ligeledes her er alle interesserede velkomne.

2010 ser ud til at kunne blive et spændende år for og på fakultetet. Godt nytår!

Søren Kierkegaard Forskningscenteret – en smule historie

Af direktør, dr. et dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn

Efter en længere evalueringsprocedure besluttede bestyrelsen for Danmarks Grundforskningsfond (DGF) i foråret 1993 at yde en femårig bevilling på 27,5 mio. kr. til oprettelse af et Kierkegaard-grundforskningscenter. I december indgik DGF og Søren Kierkegaard Forskningscenteret (SKC) kontrakt med Københavns Universitet (KU) som værtsinstitution, og SKC blev organisatorisk knyttet til Institut for Systematisk Teologi under Det Teologiske Fakultet (TF). Det fik til huse på fjerde sal i Købmagergade og begyndte sin virksomhed den 1. januar 1994.

SKC blev oprettet med det dobbelte formål: at fremme national og international Kierkegaardforskning, og at udgive en videnskabelig udgave af alt, hvad Kierkegaard har skrevet, under titlen *Søren Kierkegaards Skrifter* (SKS). SKCs tværfaglige forskningsvirksomhed har således fra første færd bestået af to interaktionerende hovedfelter: Kierkegaardforskning og editionsfilologisk forskning.

Kierkegaardforskningen

DGFs oprettelse af grundforskningscentre havde til sigte at fremme internationalisering af dansk forskning. Målet for SKC var derfor at blive det globale brændpunkt for interdisciplinær Kierkegaardforskning, hvor internationale forsknings- og tolkningstraditioner kunne mødes og brydes med hinanden og med danske traditioner. Strategien var fra først af at prioritere uddannelsen af unge forskere og at tiltrække internationalt anerkendte seniorforskere. Der var i SKCs bevilling afsat midler til periodisk ansættelse af eksterne forskere og tildeling af stipendier til ph.d.studerende.

I den første femårsperiode fik SKC tilknyttet en videnskabelig komité, udpeget af DGF og bestående af professorerne Hermann Deuser (formand), C. Stephen Evans, Alastair Hannay og Bruce H. Kirmmse. Med udgangspunkt i SKCs forskningsplan støttede komiteen prioriteringen af forskeruddannelse og besluttede, at der skulle uddeles forholdsvis færre stipendier til hele ph.d.-forløb end etårige stipendier til ph.d.-studerende allerede indskrevet ved et universitet. Sammen med forskningslederen traf

komiteen endvidere beslutning om: 1. afholdelse af et årligt Research Seminar for indbudte forskere, dels for at trække så mange internationale forskere til Centeret som muligt, dels for at gøre seminarerne til en integreret del af forskeruddannelsen; 2. udgivelse af en *Yearbook* med foredragene fra de årlige forskerseminarer som hovedbestanddel; og 3. udgivelse af en monografiserie som forum for større afhandlinger, især af forskere med tilknytning til SKC. Herefter blev der indgået kontrakt med Walter de Gruyter Verlag, Berlin og New York, om udgivelse af *Kierkegaard Studies: Yearbook* og *Kierkegaard Studies: Monograph Series* med komiteens formand og forskningslederen som udgivere i samarbejde med de øvrige komitémedlemmer.

Det første Research Seminar fandt sted i august 1995, og det årlige forskerseminar blev hurtigt en institution med 75-80 nationale og internationale deltagere pr. gang. Det første bind af *Yearbook* udkom i 1996. Siden da er der udgivet 14 bind; det 15. bind planlægges udsendt i 2010. For at introducere brugen af SKS har temaet for hvert af forskerseminarerne været et af Kierkegaards skrifter, efterhånden som de er udkommet i SKS; med bd. 15 vil *Yearbook* dække alle Kierkegaards værker fra *Af en endnu Levendes Papirer* (1838) til *Om min Forfatter-Virksomhed* (1851). *Yearbook* blev i 2007 optaget i European Reference Index for the Humanities Initial List: Philosophy under kategori B. I *Kierkegaard Studies: Monograph Series* er der udkommet 20 bind, og

yderligere fem bind er under forberedelse.

Hertil føjer sig følgende serier, udg. af Jon Stewart: *Danish Golden Age Studies*, 5 bind, dels på Reitzels Forlag, dels på Museum Tusulanum Press; *Texts from Golden Age Denmark*, 5 bind, på Reitzels Forlag; og *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*, 8 bind, på Ashgate. Desuden kan nævnes: *Svimmelhedens Etik – om forholdet mellem den enkelte og den anden hos Buber, Lévinas og især Kierkegaard* af Pia Søltoft, på Gads Forlag; *Søren Kierkegaard i Danmark. En receptions-historie* af Steen Tullberg, på Reitzels Forlag; *At komme til sig selv. 15 portrætter af danske dannelsestænkere*, udg. af Joakim Garff, på Gads Forlag; og *Søren Kierkegaard Literature 1956-2006. A Bibliography* af Aage Jørgensen, på Museum Tusulanum Press.

Joakim Garff har været ansat som forskningslektor siden 1994 og Jon Stewart siden 1996. I 2003 disputerede Jon Stewart for den teologiske og i 2007 for den filosofiske doktorgrad. Da SKC i 1999 flyttede fra TF, blev der indgået en samarbejdsaftale bl.a. om lån af Kierkegaard Biblioteket og om et hertil knyttet samfinansieret adjunktur, senere et lektorat, besat af Pia Søltoft. Fra 1994 til i dag har yderligere hen ved 125 forskere, heraf godt 85 ph.d.-studerende, været knyttet til SKC i kortere og længere perioder, færrest i de første fem og flest i de sidste fem år. Langt de fleste af dem har været og er eks-ternt finansieret; siden udgangen af

2003 har SKC ikke haft interne midler til finansiering af ph.d.-studerende.

Det internationale forskerpanel, der udpeget af DGF evaluerede Centeret i 2002, udtalte, at SKC da havde fastslået sin position som verdenscentret for Kierkegaardforskning.

Den editionsfilologiske forskning

SKS er en videnskabelig udgave; det betyder, at tekstetableringen hviler på tekstkritisk og realkommenteringen på historisk-kritisk forskning. I det første bevillingsår blev der udarbejdet tekst-kritiske retningslinier af Johnny Kondrup (1994-1997 leder af den filolo-giske afdeling) og retningslinier for realkommentering af Joakim Garff i samarbejde med de to øvrige medlemmer af redaktionen for SKS, Niels Jørgen Cappelørn og Finn Hauberg Mortensen. Sideløbende blev omfanget og opbygningen af SKS fastlagt til 55 bind, 28 tekstbind og 27 kommentarbind: bd. 1-14 med de udgivne og bd. 15-16 med de udgivne skrifter; bd. 17-27 med journaler, notesbøger og løse papirer; bd. 28 med breve og biografiske dokumenter.

I årenes løb har redaktionen haft varierende sammensætning bestående af Niels Jørgen Cappelørn, Anne Mette Hansen (2005-2008 som leder af den filologiske afdeling), Jette Knudsen (1998-2003 som leder af den filologiske afdeling), Joakim Garff, Johnny Kondrup, Alastair McKinnon (1994-2006), Finn Hauberg Mortensen (1994-1997), Tonny Aagaard Olesen (fra 2009 som realkommentator) og

Steen Tullberg (fra 2009 som leder af den filologiske afdeling).

Der er udkommet 45 bind af SKS: bd. 1-13 og K1-13 samt bd. 17-26 og K17-26. Til samtlige udgivne skrifter, journaler og notesbøger er der skrevet tekstredegørelser og omkring 58.300 realkommentarer. Bd. 14 og K14 med blad- og avisartikler udkommer i begyndelsen af 2010; tekstbind 27 med alle de løse papirer er under udarbejdelse.

SKS udkommer også i en digitaliseret version; den etableres af datalog Karsten Kynde i samarbejde med Kim Ravn, redaktionen og de ansatte filologer. Den største del af de bogudkomne bind er elektronisk tilgængelig på netadressen sks.dk, forsynet med diverse søgefaciliteter, konkordanser, kort, kalendere samt person-, sted- og bibelregistre.

I de to internationale evalueringer, SKC har gennemgået, i hhv. 1997 og 2002, er det blevet fremhævet, at SKS hører til de fornemste videnskabelige udgaveprojekter på verdensplan, og at dets relativt korte og regelmæssige udgivelse er enestående.

Om den internationale gennemslagskraft, SKS har fået, vidner de 15 igangværende oversættelser til hhv. engelsk, fransk, hebraisk, hollandsk, italiensk, kinesisk, lettisk, polsk, portugisisk, rumænsk, spansk, koreansk, tjekkisk, tysk og ungarsk.

Ny struktur og videre finansiering

For især at fremme udgivelsen af SKS blev DGFs bevilling for femårsperioden 1999-2003 fordoblet. Det betød en forøgelse af ansatte filologer,

men for at bevare balancen mellem den editionsfilologiske forskning og Kierkegaardforskningen også et øget antal periodisk tilknyttede Kierkegaardforskere og især ph.d.-studerende. Lokalerne i Købmagergade blev dermed for små, og SKC flyttede i januar 1999 til større lokaler i St. Kannikestræde 15.

På grund af sin forlagsvirksomhed blev SKC samtidig omdannet til en erhvervsdrivende fond, Fonden for Søren Kierkegaard Forskningscenteret (FSKC), med en bestyrelse bestående af den tidligere formand og direktør for DGF, professor Peder Olesen Larsen som formand og direktør Hans Ejvind Hansen som næstformand (begge udpeget af DGF) samt dekan, professor Jens Glebe-Møller (udpeget af KU), direktør Iver Kjær (udpeget af Det Danske Sprog- og Litteratur-selskab (DSL)) og direktør Erland Kolding Nielsen (udpeget af Det Kgl. Bibliotek). Siden 2003 har bestyrelsen bestået af seniorforsker Ida Nicolaisen som formand og direktør Hans Skov Christensen som næstformand (begge udpeget af DGF) samt Jens Glebe-Møller, direktør Jørn Lund (udpeget af DSL) og Erland Kolding Nielsen; dog blev Jens Glebe-Møller i 2004 afløst af dekan, professor Steffen Kjeldgaard-Pedersen.

Efter 2003 besluttede DGF at standse sine bevillinger til SKC, dog ydede Fonden en mindre delfinansiering i en overgangsfase på 2½ år. Fra 2004 til 2006 modtog SKC supplerende finansiering fra en finanslovsbevilling via Kulturministeriet og fra Videnskabsministeriet. I mellem-

tiden var SKC i februar 2005 flyttet til nye lokaler i Vartov. I treårsperioden 2007-2009 har SKC og SKS været fuldt finansieret af Forsknings- og Innovationsstyrelsen i kraft af en bevilling på finansloven.

Fra den 1. januar 2010 bliver det indlejrede SKC finansieret af en bevilling fra KUs bestyrelse. Færdiggørelsen af SKS ultimo 2012, der sorterer under FSKC, er netop blevet sikret ved tildelte midler fra globaliseringsreserverne.

Søren Kierkegaard Selskabet forår 2010

Torsdag den 28. januar 2010

Professor emeritus Peter Kemp
”Kierkegaard og Lévinas”

Torsdag den 25. februar 2010

Foredrag i Kierkegaardselskabet

Torsdag den 25. marts 2010

Professor, dr.theol. Kirsten Busch Nielsen
”Bonhoeffer, Kierkegaard og synden”

Torsdag den 22. april 2010

Lektor Troels Nørager & Adjunkt Iben
Damgaard
”Frygt og Bæven til debat”

Torsdag den 27. maj 2010

Foredrag i Kierkegaardselskabet

**Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet
Købmagergade 44 over gården**

Pas på! Kierkegaard kommer.

Af lektor, ph.d. Pia Søtoft

Den 11. februar 2010 indlejres Søren Kierkegaard Forskningscenteret (SKC) officielt ved Københavns Universitet under Det Teologiske Fakultet.

Men lad os tage forskud på glæderne og allerede nu løfte sløret for, hvilken betydning det får for Fakultetet. Der er jo efterhånden en lang tradition for at beskæftige sig med Kierkegaards tanker ved Det Teologiske Fakultet og derfor kan det måske være vanskeligt at få øje på nyheden. Især da det Center, der skal indlejres, faktisk ved sin grundlæggelse i 1994 og fem år frem havde fast adresse på Fakultetet indtil det flyttede til Vartov. Hvor det i øvrigt bliver liggende også efter den 11. februar. Så hvori består nyhedsværdien af SKCs indlejring egentlig?

Kierkegaard - made in Denmark

Den mest markante nyhed er, at Fakultetet over den næste 5 års periode vil råde over et helt overvældende udbud af Kierkegaard-undervisning, der både henvender sig til danske og udenlandske studerende.

SKC har hidtil udelukkende været en forskningsinstitution, der besøges af ph.d.- og postdoc-studerende samt

forskellige seniorforskere. Gennem årene er det blevet til rigtig mange; en del danskere og et hav af udenlandske forskere. Stort set alle nationaliteter har været repræsenteret på SKC: Forskere fra Australiens vidstrakte sletter, Manhattens skylines, Norges kolde fjelde og Italiens varme himmelstrøg, er valfartet til Vartov gennem årene og det skulle de gerne blive ved med at gøre.

Derfor skruer SKC op for internationaliseringen. Centeret er allerede en kendt og anerkendt forskningsinstitution, men for at tiltrække endnu flere udenlandske studerende er udbuddet af engelsksproget undervisning i Kierkegaard øget betragteligt fra 2010 således at der *hvert* semester tilbydes fire engelsksprogede kurser.

Vi har i den anledning indgået et samarbejde med *DIS*, der betyder, at en del nye studerende på BA-niveau vil frekventere Fakultetet. Dertil kommer, at det med det store udbud af engelsksproget undervisning nu også er muligt for os at byde udenlandske studerende på kandidatniveau velkommen. Tanken er at udvikle en egentlig Kierkegaard-uddannelse på baggrund af de erfaringer, vi indhøster med den engelsksprogede undervisning de første par år.

Bliv klog på Kierkegaard!

Men det er ikke bare internationaliseringen, der skrues op for. Når Fakultetet slår dørene op til forårssemesteret 2010 vil der også være et øget udbud af Kierkegaard-undervisning til danske studerende. I foråret opslås der således tre dansksprogede emnekurser (15 ECTS) på baggrund af Søren Kierkegaards forfatterskab og det samme gælder for efterårssemesteret.

De dansksprogede kurser er både rettet til Fakultets egne kandidatstuderende, som vi glæder os meget til at kunne tilbyde forskningsbaseret undervisning i Kierkegaard på højt niveau og som efteruddannelses tilbud for præsterne og andre. Også her skal de første års undervisningserfaring danne baggrund for tilrettelæggelsen af en Master i Kierkegaard-studier. Det er dog allerede muligt at tage en Master med særligt henblik på Kierkegaard under den gældende studieordnings tilbud om en Fleksibel Master.

Men de danske undervisnings-tilbud henvender sig ikke blot til teologistuderende og præster. De henvender sig også til studerende fra andre danske forsknings- og undervisningsinstitutioner og andre der har lyst til at prøve kræfter med Kierkegaard i efteruddannelsesøjemed. På længere sigt er det hensigten, at indgå flere samarbejdsaftaler på kryds og tværs således at det store udbud af Kierkegaard-undervisning også kan komme studerende fra fx *Det Humanistiske Fakultet*, *CBS* og *DPU*

til gode. Centerets indlejring vil derfor ad åre komme til at betyde, at også et øget antal danske studerende lægger vejen omkring Købmagergade og tager deres valgfag her eller deltager i et eller flere af Centerets andre kursus-tilbud.

For Fakultetets egne studerende giver dette en ny mulighed for en tværfaglig sparring med studerende fra andre fag. Studerende, der kan bidrage med kritiske og kantede spørgsmål til Kierkegaards syn på kristendommens krav. Studerende, der har en anden tilgang til etikken end den religiøse eller en bredere viden om kunst, litteratur og kommunikation end den vi, som teologer, besidder.

SKC har altid været et tværfagligt forskningscenter og denne tværfaglighed skal netop også afspejle sig i både undervisningen og studentermiljøet. Alt i alt er håbet, at indlejringen af *SKC* vil føre til en åben og fremadrettet dialog på baggrund af et forfatterskab, der har vist sig at besidde en særegen holdbarhed.

Søren Kierkegaards udødelige tanker om eksistensen, valget og vovestykket på de 70 000 favne, den etiske ansvarlighed, angsten, fortvivlelsen og kærligheden, der overvinder alt, er ikke bare langtidsholdbare, men synes at have en appel til studerende på tværs af fag, færdighed og landegrænser, hvilket gør Kierkegaard til et stærkt *brand* i en global tidsalder.

Global, lokal, genial!

Netop det globale ved Kierkegaards tanker har ført til at Fakultetet og *SKC* opslår et sommerkursus under *IARU*

Global Summer Programme 2010. IARU står for International Alliance of Research Universities og er en alliance mellem 10 af verdens førende universiteter. At slå et sommerkursus op i denne sammenhæng betyder, at Fakultetet får lejlighed til at tilbyde et intensivt, internationalt Kierkegaard-kursus i København og samtidig muligheden for at vise, at Københavns Universitet er det eneste rigtige sted at opholde sig, hvis man vil studere Kierkegaard.

Kurset bærer titlen *Kierkegaard og individets status i det globale samfund*. Det er naturligvis tværfagligt og henvender sig til BA-studerende på 3 år og 1. års kandidatstuderende, der ønsker et bredt kendskab til Kierkegaards tankeunivers og en eksistentiel tilgang til de udfordringer globaliseringen stiller til det enkelte menneske og dets identitet.

I en vis forstand kan man sige at hele Søren Kierkegaards forfatterskab er centreret omkring den eksistentielle opgave, som ethvert menneske fundamentalt set er stillet: at blive sig selv og ingen anden. For Kierkegaard er et menneske ikke bare den, det er. Et menneske skal gøre en aktiv indsats for at blive sig selv. Kierkegaard kan i den forbindelse tale om, at det skal vælge, vinde eller finde sig selv. Alt sammen udtryk, der peger i retning af, at selvet på sin vis er der i forvejen. Og dog lægger Kierkegaard vægt på, at det enkelte menneske selv bærer ansvaret for, hvem det er og hvordan det agerer.

Kierkegaards syn på selvet gør ham for det første til en interessant

samtalepartner i en globaliseret verden, hvor vi ikke længere kan regne med nationalitet, etik og religiøsitet som fasttømrede størrelser, som det enkelte individ kan spejle sig i og finde identitet gennem. Socialkonstruktivismens teorier har vanskelige dage, når de traditionelle, kulturelle og samfundsbestemte rammer falder som rammer for selvets udfoldelse og individets dannelse. Det spørgsmål, der bliver tilbage, er spørgsmålet, hvad der skaber det enkelte individ og dets identitet? Gennem sine pseudonymer i-talesætter Kierkegaard forskellige eksistensmuligheder og gør det herved muligt for det postmoderne menneske at spejle sin identitet i andet end staten, religionen og i mere end gener og frontallapper.

For det andet leverer Kierkegaards særegne syn på forholdet mellem etik og identitet et oplagt alternativ til tidens stærke vægtlæggen på det autonome menneske, der bestemmer sit eget selv. I en tid, hvor selvudvikling synes at være et mode- og kodeord indenfor stort set alle dele af samfundet samtidig med at den etiske ansvarlighed overfor medmennesket er i meget lav kurs kan en beskæftigelse med Kierkegaards opfattelse af etik være både provokerende og korrigerende.

For det tredje kan man gå så vidt som til at sige, at Kierkegaard ikke blot er en etisk tænker, men også en etnisk tænker! Etnisk i den forstand, at hans syn på det religiøse som en umistelig del af den menneskelige natur, ikke kun giver mening inden for

en kristen kontekst, hvor den selvfølgelig i udgangspunktet hører hjemme, men også kan sættes ind i en bredere multireligiøs og multietnisk kontekst. Kierkegaards tanker om menneskets forhold til det absolutte (Gud), hans syn på individets trang til at stille fundamentale spørgsmål om livet, meningen med det og ophøret af det, har et universelt sigte, der vækker genklang i mange forskellige kulturelle og religiøse kontekster og derfor rammer det globale i det lokale, det universelle i det partikulære.

Kierkegaards forfatterskab lægger med andre ord op til en dialog om individet og dets betydning og ansvar i et globalt samfund, som er kendetegnet dels ved multireligiøsitet, dels ved en religionskritisk holdning som følge af sekulariseringen.

Kierkegaard skal læses på nettet!

Men det er ikke kun på undervisningssiden nyheden består. Med indlejringen ønsker vi også en større åbenhed omkring *SKC*. Vi håber at mange flere studerende vil lægge vejen om ad Vartov og benytte *Søren Kierkegaard Biblioteket*, måske deltage i en læsegruppe, fremlægge sit specialeprojekt i forbindelse med de projektseminarer, vi løbende afholder, eller blot snuse lidt til stemningen, tage en kop kaffe og falde i snak med andre, der er interesserede i Kierkegaards tankeverden.

Ved begyndelsen af hvert semester afholder vi derfor et lille introduktionskursus til *SKC*. Vi mødes på Fakultetet og går samlet gennem Strædet og ned til Farvergade 27, hvor

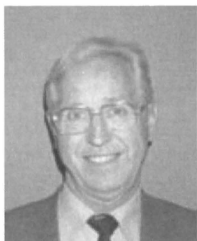
SKC har til huse. Her giver vi en lille rundvisning samt en introduktion til opbygningen og brugen af Søren Kierkegaard Biblioteket samt til den nye udgave af *Søren Kierkegaards Skrifter (SKS)* som har været en del af Centerets virke siden dets grundlæggelse, men som med indlejringen skilles ud fra forskningsdelen og videreføres af *Fonden Søren Kierkegaard Forskningscenteret*.

Hvis man ikke kan vente med at blive klog på Kierkegaard og gerne vil hurtigere ind i den mesterlige magisters magiske univers, så kan man med bare et enkelt 'klik' få adgang til hele herligheden: Klik ind på www.sks.dk og find alle de værker, journaler og notesbøger (og det er mange), der nu er udgivet. Søg efter et ord, et begreb, et citat, eller tag et print og læs med frygt og bæven om liljen på marken, sygdommen til døden eller taler til opbyggelse.

Eller vent til februar, for der kommer Kierkegaard!

Afrikastudiet gennem 25 år

Af professor, dr.phil. Holger Bernt Hansen

25 år er ingen alder, når det handler om traditionelle studier ved Københavns Universitet som teologi eller jura. Men for Afrika-studiet er det en ganske pæn alder, når man tager periodens mange reformer i universitets- og studiestrukturen i betragtning. Afrikastudiet kan netop ses som et produkt af disse mange reformer, der samtidig skal anskues på baggrund af den større sammenhæng, som universitetets samspil både med det omgivende samfund og med den voksende internationalisering indgår i. En væsentlig indgang til at beskrive de vigtigste træk i Afrikastudiets udvikling vil derfor være at afdække samspillet med de skiftende konjunkturer gennem de seneste 25 år.

Pionerfasen

Det første, spæde skridt tages allerede i begyndelsen af 1970'erne og hænger sammen med den internationalisering, som er forbundet med Danmarks voksende ulandsbistand til lande i Afrika og Asien. En gruppe forskere fra forskellige fakulteter ved KU med

interesse for og ekspertise i afrikanske forhold finder sammen og udbyder nogle tværfaglige seminarer. Allerede på dette tidlige tidspunkt træder to karakteristiske og vedvarende træk ved Afrikastudiet frem. For det første er studiet baseret på *tværfaglighed* med bidrag fra humanistiske og samfundsvidenskabelige discipliner. For det andet er aktiviteten designet til *områdestudiemodellen*, således som den især havde udviklet sig på britiske universiteter.

Områdestudier vinder også indpas på andre danske universiteter, hvilket fører til, at de ligefrem bliver del i den fremvoksende ide om en landsplanlægning. På næsten kolonialistisk vis deles 'den ny verden' op mellem danske universiteter, således at KU får Afrika syd for Sahara, Århus får Asien og Odense får Nordafrika – med efterfølgende krydsning af Suezkanalen til Mellemøsten.

De gode viljers tid

Det kollegiale samarbejde på tværs af institutter udbyggedes over tid til mere formaliserede undervisnings-udbud, hvilket efterhånden ikke kunne rummes alene inden for frivillighedens og de gode viljers rammer.

Det blev nødvendigt med fastere organisatoriske rammer og et mere formaliseret studieforløb. Efter forskellige tilløb mandede det ud i dannelsen af et *Center for Afrikastudier*. En fast adresse betød, at der kunne oprettes et bibliotek og skabes et studiemiljø, som studenter og lærere kunne samles om. Forudsætningen var stor velvilje fra rektoratet, men i begyndelsen af 1980'erne havde universitetets ledelse endnu et lokalemæssigt og økonomisk råderum, der dog ikke var større, end at det fortsat var nødvendigt at trække på de involverede institutters velvilje og de pågældende læreres gode viljer.

Tilsvarende blev der udarbejdet en studieordning for et toårigt forløb, der ledte frem til den dengang ledige, men nu ganske glemte grad cand. art. Studiets formål var en videreuddannelse af folk, der havde en forudgående kandidatuddannelse eller en relevant erhvervsfaglig uddannelse (eksempelvis lærer eller sygeplejerske). Denne studieordning fra 1984 kan bedst betegnes som *Afrikastudiets 'grundstensnedlæggelse'*. Hvert andet år blev optaget 20 studerende, og med normalt frafald var der altså tale om en begrænset produktion. Karakteristisk for det daværende Afrikastudium var især to elementer. For det første blev der af hensyn til et fremtidigt arbejde i ulandssammenhæng lagt afgørende vægt på sproglige færdigheder i engelsk og fransk plus det østafrikanske sprog swahili. For det andet var det væsentligt for studieordningens fædre at tilgodese et ligestrebt princip mellem de bidragende

faglige discipliner (historie, kultur, geografi, antropologi, politologi og økonomi). Det betød dels et spredt, eksamenstungt studieforløb med hovedvægten på redskabsfagene, dels at tværfagligheden i høj grad skulle konstitueres af de studerende selv frem for at blive et integreret element i selve undervisningen. Alt i alt en konstruktion, der opererede med en særegen balance mellem faglighed og tværfaglighed.

Første reformperiode

Ved 1990'ernes begyndelse gjorde såvel krav fra det omgivende system som reformer på de indre, universitære linier det nødvendigt at ændre hele konstruktionen omkring Afrikastudiet. Den første væsentlige ændring skyldtes, at Center for Afrikastudier så at sige var blevet 'hjemløs', da det efter loven ikke længere kunne referere direkte til konsistorium, men skulle høre til et fakultet. Med dekan *John Strange* som primus motor blev center og studium lagt ind under Det Teologiske Fakultet, og på initiativ af nuværende prodekan *Mogens Müller* flyttede centret også fysisk til Købmagergade, hvor der i øvrigt under taget på øverste etage – i hvert fald i sommerhalvåret – hersker et passende tropisk klima!

Dette nye tilhørsforhold skyldtes dels, at der ved fakultetet var en gammel tradition for at beskæftige sig med Afrika, især i tilknytning til missionens historie, dels fandtes der ved fakultetet en særlig faglig ekspertise i relation til Afrika. Endelig hører det med i billedet, at Det

Teologiske Fakultet på grund af sin størrelse ikke blev set som en 'rival', der via Afrikastudiets tværfaglige karakter kunne true andre fakulteters 'territorium'. Tværtimod kunne det anføres, at religion spiller en særlig rolle i en afrikansk sammenhæng både som årsag og som tolkningsredskab, når det gælder kriser og udvikling.

Den anden ændring bestod i en udvidelse af antallet af studerende og en ændret *rekruttering* til Afrika-studiet. I overensstemmelse med nye regler om optag på universiteter kunne Afrikastudiet kun rekruttere fra bachelorniveau med henblik på at uddanne studerende som led i deres kandidatuddannelse eller med henblik på åben uddannelse. Resultatet blev oprettelsen af et toårigt studieforløb, hvorfra kandidatstuderende kunne meritoverføre hele eller dele af forløbet til deres hovedfag, mens studerende under åben uddannelse havde mulighed for at tage enkeltfag eller det samlede forløb. I begge tilfælde var der tale om en masteruddannelse, der på det tidspunkt var en 'ubeskyttet titel', og for kandidatstuderende fik det samlede forløb karakter af en supplerende kandidatuddannelse.

Den tredje ændring bestod i en gennemgribende revision af studieordningen, hvor hovedformålet var at justere forholdet mellem *faglighed* og *tværfaglighed*. Gennem indførelse af faste tematiske seminarer og varierende emneseminarer blev tværfagligheden opprioriteret, og alene faget økonomi blev videreført under henvisning til ansørgernes sparsomme forud-

sætninger og deres beskæftigelsesmuligheder.

Afrikastudiets tættere tilknytning til universitetets kandidatuddannelser medvirkede til, at Center for Afrika-studier fik styrket sin position som det naturlige forum for aktiviteter vedr. Afrika på KU. Dette styrkedes også af en samtidig intensivering af *det internationale samarbejde* i form af gæstelærere og regelmæssige Afrika-seminarer med gæsteforelæsere såvel fra Afrika som fra USA og Europa, hvilket i høj grad har bidraget til at styrke centrets profil over for den nære og fjerne omverden.

Anden reformperiode

Begrænsninger i studietid og mere formaliserede studieforløb bevirkede efterhånden, at den hidtidige samkøring med kandidatuddannelser ikke kunne fortsætte. Da der samtidig skete en formalisering af masterstudier under åben uddannelse, blev det nødvendigt med en radikal omlægning af Afrikastudiet. Dette førte i 2005 til den væsentligste ændring i hele forløbet, idet Afrikastudiet for første gang får en uddannelsesbekendtgørelse og bliver 'opgraderet' til en toårig kandidatuddannelse, der giver ret til titlen *can. mag. i Afrikastudier*. I 2005 var der tale om en bemærkelsesværdig nydannelse, idet det var første gang, at et områdestudium blev godkendt som en selvstændig faglig enhed, der kunne kvalificere til en kandidatgrad.

Forskningsministeriets begrundelse for denne godkendelse er interessant til forståelse af Afrikastudiets nye

indhold og placering. For det første blev der lagt stor vægt på, at de studerende gennem studiet får styrket evnen til at arbejde på tværs af fag- og institutgrænser og til at udvikle en tværfaglig arbejdsmåde for derved at kunne bidrage til at løse større tværgående opgaver.

For det andet var det en tungtvejende faktor, at studiet allerede havde vist sin 'arbejds- og erhvervsduelighed'. Det havde tiltrukket studerende fra en række forskellige fagområder, som siden havde fået job inden for en bred vifte af erhvervsområder, der rækker fra ulandsrelaterede opgaver nationalt og internationalt over undervisningssektoren til politiets og forsvarrets efterretnings-tjenester.

Det stadigt nye kandidatstudium er tilrettelagt med et stramt forløb af hensyn til at sikre kvaliteten i et studium, hvor tværfagligheden skal udvikles blandt studerende med forskellige faglige forudsætninger. Der er dog også indbygget forskellige valgmuligheder, idet der hvert semester udbydes et antal varierende emne-seminarer, der belyser aktuelle emner inden for Afrikaforskningen og den aktuelle udvikling i Afrika.

De senere års optag viser, at de opstillede forventninger og forudsætninger har været realistiske. Der har været stigende søgning til studiet kulminerende i 2009 med 40 fuldtidsstuderende. Hertil kommer et stort antal studerende fra andre discipliner, der henter et modul fra Afrikastudiet til meritoverførsel til deres hovedstudium.

Det seneste reformtiltag inden for Afrikastudiet bringer os meget passende tilbage til selve udgangspunktet, internationaliseringen af de højere uddannelser. Fra 2008 overgik undervisningen til at foregå udelukkende på engelsk, hvilket har udvidet rekrutteringsbasen til at omfatte internationale studerende, herunder også studerende fra Afrika.

Læren af historien

Fra den historiske erfaringsopsamling skal to udfordringer trækkes frem. Tværfagligheden er det bærende element i Afrikastudiet, men der skal til stadighed skabes en balance til fagligheden. De studerende medbringer deres bachelorstudiums faglighed, men udfordringen bliver at skabe den fællesnævner, der kan binde de forskellige faglige forudsætninger sammen til et meningsfyldt hele, ikke mindst med hensyn til den metodiske tilgang.

Hertil kommer, at det er væsentligt, at fællesnævneren ikke sættes for lavt, og at kvaliteten i uddannelsen stædigt holdes for øje, ikke mindst i lyset af den bredde og mangfoldighed i lærerkorpset, som Afrikastudiet nu engang kræver.

Carol A. Newsom æresdoktor i teologi

Af professor, dr.theol. Jesper Høgenhaven

Ved universitetets årsfest 12. november blev Carol A. Newsom promoveret som æresdoktor ved Det Teologiske Fakultet.

Carol A. Newsom er professor i Gammel Testamente ("Charles Howard Candler Professor of Old Testament") ved Emory University, Atlanta, Georgia.

Gennem en lang årrække har Carol A. Newsom slået sit navn fast internationalt inden for den gammeltestamentlige eksegesi, Qumranforskningen og den bibelske hermeneutik og teologi.

Forskning i Dødehavsteksterne

Særlig har Newsom arbejdet med de poetiske tekster fra Qumran. Således har hun stået for tilrettelæggelse og bearbejdning af en række fragmenter af poetiske tekster i *Discoveries in the Judean Desert*-serien. Herudover har Newsom foranstaltet andre tekstudgaver og oversættelser af Qumran-tekster, bl.a. Takkesalmerne. Dette udgivelses-arbejde, der bygger direkte

på de originale håndskriftfragmenter, udgør i sagens natur grundlaget for det videre arbejde med teksternes fortolkning. Det kræver ofte en møjsommelig og langstrakt indsats, hvor fragmenterne (og de eksisterende fotografier af dem) sammenholdes og tydes, vanskelige steder overvejes igen og igen, og manglende tekst så vidt muligt søges rekonstrueret ud fra kontekst og bevarede paralleller.

"Sekteriske" og "ikke-sekteriske" Dødehavstekster

De håndskrifter, der blev fundet som de første i 1947 (og som var nogle af de bedst bevarede af "Dødehavsrullerne"), omfattede foruden bibelske tekster en række skrifter, som forskningen snart begyndte at omtale som de "sekteriske" tekster fra Qumran. Det forekom nemlig indlysende, at disse skrifter – som fik navne som Sekthåndbogen, Sektreglen, Habakkukkommentaren, Krigsrullen og Takkesalmerne – alle afspejlede en bestemt retning inden for den antikke jødedom, en retning, som fortjente betegnelsen "sekterisk" i

kraft af sin overbevisning om alene at repræsentere den sande jødedom i skarp opposition til de jøder, der havde magten over Jerusalem og templet.

Efterhånden som den store mængde langt mere fragmentarisk bevarede håndskrifter fra hule 4 blev kendt, viste det sig, at det kun var et udsnit af de ikke-bibelske tekster, der delte dette "sekteiske" særpræg. Mange af de øvrige tekster var tilsyneladende jødiske tekster med forskellig grad af relation til Det Gamle Testamente men uden det specifikke "sekteiske" særpræg. Der har dog været – og er fortsat – stor uenighed blandt forskerne om, hvordan man kan skelne imellem "sekteiske" og "ikke-sekteiske" tekster. Carol Newsoms bidrag til denne diskussion – artiklen "Sectually Explicit" Literature from Qumran fra 1990 – er i denne forbindelse blevet lidt af en klassiker. Her stiller Newsom med eksemplarisk klarhed det grundlæggende spørgsmål om kriterier for at skelne imellem "sekteiske" og "ikke-sekteiske" Qumrantekster, og peger nøjternt på den specifikke "sekteiske" terminologi som det eneste nogenlunde objektive kriterium for denne skelnen.

Sociologiske perspektiver på teksterne.

Sideløbende med Newsoms indsats med tyding og rekonstruktion af de originale håndskriftfragmenter har hun gennem årene arbejdet med forståelsen af Qumran-teksterne i et socialhistorisk perspektiv. Hendes indsats har her været metodisk bane-

brydende. Et godt eksempel er hendes monografi fra 2004 *The Self as Symbolic Space: Constructing Identity and Community at Qumran*. Bogens emne er identitetsdannelse inden for Qumran-samfundet; og Newsom viser her, hvordan man kan gå nye metodiske veje og herigennem belyse velkendte problemstillinger i Qumranforskningen på nye inspirerende måder. Meget af den tidlige forskning i tekster som Sekthåndbogen spurgte først og fremmest efter historiske oplysninger om Qumran-samfundet: Hvem var grundlæggerne, hvilke begivenheder i datiden var de udløsende faktorer osv.? Svarene på denne type spørgsmål måtte i sagens natur ofte blive ganske hypotetiske. Uden at underkende betydningen af historiske spørgsmål beskæftiger Newsom sig med teksternes måder at konstruere identitet på. Hvordan formes bevidstheden hos et medlem af det samfund, som Sekthåndbogen afspejler? Hvad er de identitetsskabende markører, og hvordan forstår samfundets medlemmer sig selv i forhold til omverdenen?

Bibelsk teologi

Newsoms indsats som gammeltestamentlig ekseget og bibelsk teolog spænder ligeledes vidt, hvad angår emneområder og metode. Inden for klassisk gammeltestamentlig eksegetik og teologi har hun ikke mindst beskæftiget sig med Jobs Bog, som hun har skrevet såvel en kommentar til som en monografi om. Hun har derudover arbejdet med kønsperspektivet i bibelfortolkningen og specifikt med

feministiske tolkninger af Gammel Testamente.

På Det Teologiske Fakultet i København holdt Newsom i forbindelse med promoveringen til æresdoktor en gæsteforelæsning om to antikke jødiske skabelsemyter – fortællingen i Første Mosebog 2-3 om Adam og Eva og fortællingen i Første Enoksbog om de faldne engle. Bag disse to beretninger spores to forskellige måder at forestille sig den skabte verden på: I den gammeltestamentlig myte møder vi verden som en eksperimenterende, i princippet uafsluttet fortælling. Første Enoksbog synes til gengæld at operere med en forestilling om verden som en på forhånd fastlagt orden, der ikke tåler forandringer. Disse verdenssyn vil, som Newsom kunne vise, have vidt forskellige konsekvenser i etisk henseende og åbne for perspektiver med en høj grad af aktuel relevans uden, at der skal tvinges nutidige problemstillinger ned over dem.

Carol A. Newsom har således inden for den brede vifte af emner, hun har arbejdet med, opnået bemærkelses-værdige resultater og vist sig som en nutidig bibelfortolker, der forener klassisk eksegesi med en meget høj grad af hermeneutisk bevidsthed.

Et nyt ansigt på Afdeling for Kirkehistorie

Af professor, cand.theol., ph.d., Mette Birkedal Bruun

Den 15. december tiltrådte jeg en stilling som Professor med særlige opgaver (MSO) i Kirkehistorie, og jeg er i den forbindelse blevet bedt om at præsentere mig selv. Da Heike Omerzu, professor i NT, foretog en lignende øvelse i forrige nummer af TEOL-information, skete det, meget dækkende, under overskriften *Et nyt ansigt på Afdeling for Bibelsk Eksegese*. Jeg vil tage udgangspunkt i tanken om det nye ansigt, som for mit eget vedkommende på én gang er helt præcist – og helt ved siden af. For jeg er jo, i den stilling jeg nu har tiltrådt, et nyt ansigt på Afdeling for Kirkehistorie, men jeg er også et gammelt, eller i hvert fald kendt, ansigt på både afdelingen og fakultetet. Jeg blev immatrikuleret her i 1987, og er, som studerende og teolog, opvokset i Købmagergades ånd med rustutorskab, julerevydeltagelse, skiftende studieordninger, Teologisk Forening, Kældercafé og fakultetets sammensatte felt af undervisere og faginteresser. Efter kandidateksamen i 1996 tog jeg til Århus og skrev min ph.d.-afhandling ved Afdeling for Kirkehistorie dér. 1997/98 tilbragte min familie og jeg i Cambridge. Ud

over årene i Århus og Cambridge har jeg altså haft min gang på matriklen siden 1987 – og smiler angiveligt stadig, når jeg sætter nøglekortet i kortlæseren.

Jeg blev ph.d. i 2000. Efter et toårigt post.doc.stipendium finansieret af det nuværende Forskningsråd for Kultur og Kommunikation blev jeg i 2002 ansat på Danmarks Grundforskningsfonds Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer, som ledes af Nils Holger Petersen, hvor jeg har været siden. Her har jeg især arbejdet med forskning og udgivelse, men med et frugtbart islæt af undervisning og vejledning. Centeret er tværfagligt både i sin sammensætning og i kraft af sine kontakter, og det har været udfordrende til stadighed at skulle se det kirkehistoriske fagfelt i samspil med andre faglige discipliner; jeg tror, dette tværfaglige arbejde har skærpet min bevidsthed som kirkehistoriker. Med en generøs bevilling fra Grundforskningsfonden og en ambitiøs linje for Centeret har der været rig mulighed for konferencedeltagelse og andre former for faglig udveksling; for mit vedkommende først og fremmest med kunst- og arkitekturhistorikere, historikere og litterater i Oslo og

Bergen, Cambridge og Durham, Amsterdam og Groningen.

Monastisk antropologi og dens tekstlige udtryk

Jeg er et nyt ansigt på kirkehistorien side om side med dens andre ansigter på AKH. Jeg har især interesseret mig for, hvordan forfattere til forskellige tider har taget livtag med spørgsmålet: Hvad vil det sige at være menneske? i spændingsfeltet mellem teologi, litteratur og historie.

Mit arbejde fokuserer på klosterbevægelsen. For mig forholder klosterbevægelsen sig på en måde til kirkehistorien ligesom et akvarium forholder sig til Atlanterhavet. Dels er den enkelte fisk interessant i sig selv, dels giver akvariet mulighed for at studere arter og adfærdsmønstre på nærmere hold uden at drukne. Jeg er optaget at klosterbevægelsen, fordi den tematiserer nogle af de grundproblematikker, der generelt er på spil i kirkehistorien. Det kan være spørgsmål, som forfatterne selv stiller; f.eks. "Hvad er forholdet mellem nåden og den fri vilje?", "Hvordan erfarer mennesket det guddommelige?", "Hvad vil det sige at være i verden uden at være af verden?". Eller spørgsmål, som vi kan stille til det historiske materiale, såsom: "Hvordan fastholdes en fælles institutionel identitet på tværs af tid og rum?", "Hvilke genrer og retoriske virkemidler bruger forfatterne for at nå deres modtagere?", "Hvor er de i tråd med traditionen, og hvor fremstår de som originale?".

Disse studier har blandt andet manifesteret sig i bogen *Parables*:

Bernard of Clairvaux's Mapping of Spiritual Topography (Leiden, 2007), som er en videreudvikling af min ph.d. afhandling. Det er en undersøgelse af Bernhard af Clairvauxs fremstilling af frelseshistoriens landskab, som han fremlæser det af Bibelen via allegoriske fortolkninger; fra Paradiset som skabelsens sted til Det himmelske Jerusalem som salighedens. Imellem disse to poler indsætter Bernhard lokaliteter fra det bibelske univers, som har fået tillagt yderligere konnotationer gennem århundreders bibeludlægning. Det gælder for eksempel Egypten, hvor israelitterne ifølge Anden Mosebog trællede for Faraos, som bruges til at stedfæste det faldne menneskes trældom under synden. Eller inkarnationens steder, fra Betlehem til Emmaus, som fremmanes for at få munkene til at tænke over den kødelige Kristus. Også den åndelige indsigt har sine steder, hentet fra Højsangen, med brudekammeret som højdepunkt som stedet for den kontemplative forening mellem Kristus og sjælen. I bogen fokuserer jeg på Bernhards tekstlige univers, og jeg har arbejdet med perspektiver fra et bredt teoretisk felt fra semiotisk geografi til hermeneutik (Jauss) og kulturteori (Barthes) i min undersøgelse af de greb, hvormed Bernhard dels kortlægger det soteriologiske landskab, dels flytter sit forfatterfokus rundt i det.

Lige nu arbejder jeg på et projekt om en cisterciensisk reform i det franske kloster La Trappe i slutningen af 1600-tallet. Det er en undersøgelse af, hvordan reformatoren Armand-Jean de Rancé behandler monastiske

hovedtemaer såsom tavshed, manuelt arbejde og bøn i lyset af sin altoverskyggende interesse for bod. Det er stadig teksternes strukturer, der er i fokus. Men derudover er jeg optaget af spørgsmålet om, hvordan Rancé forholder sig til den monastiske tradition. Det er et spændende spørgsmål. Dels fordi cistercienseren kom til klosteret i slutningen af 30-års-alderen og indtil da havde fordelt sin tid mellem jagt, græsk-studier og sin elskerinde og altså skulle tilegne sig den monastiske tradition fra grunden. Dels fordi netop slutningen af 1600-tallet var præget af diskussioner om betydningen af tradition og historie. Blandt de franske akademiers litteratur, arkitekter og malere bølgede en æstetisk strid mellem en front, der mente, at de æstetiske idealer skulle søges i antikkens eviggyldige forskrifter, og en front, hvis forkæmpere fandt, at idealerne til stadighed må reformuleres, hvis man skal have sine samtidige i tale. Samtidig blev der arbejdet energisk med tekstkritiske udgivelser af oldkirkelige og middelalderlige fædre med en systematik, som lagde grunden til vore dages videnskabelige arbejde med de historiske tekster. Udgivelserne affødte diskussioner om det, vi anakronistisk kunne betegne de historiske teksters andethed, og udgiverne gjorde brug af det ret nye begreb *critique* i deres vurdering af kildernes autenticitet. Denne historiske kontekst tilføjer undersøgelsen af den cisterciensiske reform yderligere et perspektiv, hvad angår forskellige opfattelser af traditionen og dens stadige

gentilegnelse. Det er spørgsmål, som er påtrængende i alle reformbestrebelse, men som kan siges at få særlig vægt i netop Rancés reform, fordi den står i spændingsfeltet mellem den monastiske arv, det posttridentinske fokus på traditionen og de forskellige historieopfattelser, hvis fortalere krydser klinger i samtidens kulturelle og kirkelige miljøer.

Form og indhold

Jeg er optaget af dynamikken mellem form og indhold. Denne dynamik er central både i de nævnte forskningsprojekter og i arbejdet med hhv. det lys og de skygger, som forskellige teoretiske tilgange kaster over det historiske stof. Sammen med min Center-kollega Stephanie Glaser har jeg udfordret (i hvert fald en smule!) den akademiske fremstillingsform i antologien *Negotiating Heritage: Memories of the Middle Ages* (Brepols, 2008), hvor vi perspektiverer artikler, der behandler erindringsformer fra Gilbert Universalis' 1100-tals bibelkommentarer til nobelpristageren Orhan Pamuks litterære blik på middelalder og andethed, ved hjælp af tekstuddrag fra blandt Bibelen, en UNESCO rapport om regionale arkiver, et udstillingskatalog fra 10-året for demokratiets indførelse i Sydafrika samt tekster af Locke, Nietzsche og Victor Hugo.

Også i undervisningssammenhæng har jeg været optaget af forholdet mellem form og indhold. Jeg ser frem til at samarbejde med de studerende om læringsformer, der på én gang kan ansprende sansen (endog begejstringen)

for stoffet og lægge grunden til et omhyggeligt arbejde med teksterne.

Endelig giver det for mig mening at se forholdet mellem universitetet og den akademiske (ud)dannelse i lyset af forholdet mellem form og indhold. Jeg sætter pris på den institutionelle ramme, det akademiske arbejde er indfældet i. Det gælder både den enkelte underviser og studerendes arbejde, den fælles indsats omkring undervisning og fagdiskussioner samt udfordringen i at sikre fornuftige rammer i form af for eksempel studieordninger. Selv med de aktuelle omvæltninger i dets vilkår opfatter jeg universitetet som en akademisk *civitas*, der drives af det engagement, hvormed dens borgere deltager i dens liv og gøremål. Jeg ser frem til dette borgerskab og de opgaver, der følger med, som et nyt ansigt blandt borgerne i Købmagergade 44-46.

Jeg må siges at være et gammelt ansigt på Afdeling på Kirkehistorie, eftersom jeg har haft min gang på afdelingen i en række år og derfor med vægt kan sige, at jeg glæder mig til samarbejdet med mine kolleger. Men jeg er et nyt ansigt, for så vidt at jeg, skønt jeg har stiftet bekendtskab med en række af de opgaver, der indgår i stillingen, er på vej ind på til dels ukendt land. Jeg studerer reformer og sværmer ikke for revolution. Det er et privilegium at deltage i det daglige arbejde på Afdeling for Kirkehistorie; at mødes med kolleger og studerende om det egentlige, om stoffet, i krydsfeltet mellem den intellektuelle tradition, der råder i Købmagergade 44-46 (så man

må smile ved at sætte nøglekortet i kortlæseren!) og de muligheder og krav, der møder det moderne universitet, og som holder os udfordret i spændingen mellem teologi og tværfaglighed, forskning og undervisning, Købmagergade og verden, form og indhold.

Og

Af lektor i etik og religionsfilosofi cand. theol. Carsten Pallesen.

Afhandlingen *Handlen og væren. Paul Ricœurs polytetiske refleksionsteori* er antaget til forsvar for den teologiske doktorgrad d. 19. februar

2010. Titlen er vel ret intetsigende, hvis ikke det var for det prætentiose i, at den lægger sig i sporet af nogle berømte ontologiske traktater fra forrige århundrede M. Heidegger: *Væren og tid* (1927) J.-P. Sartre: *Væren og intet* (1943) og A. Badiou: *Væren og begivenhed* (1988). De to første giver et fingerpeg om den fænomenologiske diskussionssammenhæng, Ricœur (1913-2005) tilhører, mens den sidste er en radikalt antifænomenologisk ontologi.

Afhandlingen tegner et omrids af Ricœurs refleksionsfilosofiske profil med særlig vægt på dens teologiske perspektiver. Tesen er, at disse ikke kun eller primært fremgår af hans omfattende arbejde med bibelske tekster og religionsfilosofiske spørgsmål, men at hans mere abstrakte filosofiske ontologi og antropologi på afgørende måder er medbestemt af teologiske og bibelske tankestrukturer. Væren udlagt som mulig (*dynamis*) og virkelig (*energeia* /

praxis) hos Aristoteles tages hos Ricœur op som en relation mellem en underliggende uraffirmation, der brydes gennem eksistentielle negationer, og som afspejles i symbolske og sociale sfærer. Denne struktur ligger bag Ricœurs brug af udtrykket 'polytetisk'. Refleksionens positioner, tese og modtese, kan sammenlignes med danskoreografier, mens mulige *syntheser* kan angives tentativt som et 'og' eller 'og hvad så?'

Ricœur står i en refleksionsfilosofisk tradition, der siden Descartes og Kant har betonet subjektiviteten som udgangspunkt for spørgsmålet om væren og uendelighed. Med Kierkegaard foregribes den moderne hermeneutiske og fænomenologiske filosofi, der har en række andre forløbere i fransk filosofi, hvor legemlighed og affektivitet spiller en vigtig rolle. Ricœurs sprogfilosofiske profilering af eksistensfilosofien er blevet introduceret i Skandinavien i 1970'erne af især P. Kemp og A. Grøn. Afhandlingen forsøger at fastholde og uddybe impulser herfra i en aktual kontekst, hvor refleksionsfilosofien har været marginaliseret til fordel for en ny positiv tænkning, der bygger på umiddelbare erfaringer og *common sense*. Afhandlingen betoner det etiske over for en reduktion af person og

handlen til en generel begivenhedsontologi og over for en neoidealistsk selvbevidsthedsmetafysik. Neo-idealismens filosofiske frontfigurer som D. Henrich og M. Frank vil gøre op med refleksionsfilosofiens spaltninger og fordoblinger ud fra tesen om en umiddelbar selvfortrolighed. Denne debat har, som det vises i afhandlingen, afgørende konsekvenser for menneskesynet og for synet på den bibelske og teologiske traditions aktualitet.

Heidegger hævdede, at det vigtigste ord i titlen *Væren og tid* var partiklen 'og'. Det er *sans comparaison* fristende at overtage dette forslag. Men det er mere end en åndrig-hed, da refleksion overalt drejer sig om gentagelse og fordoblinger. Min tese er, at refleksionens cirkler og spiraler ikke kun kommer fra Descartes, hvor refleksionen, tvivlen, overvindes med et bastant metafysisk sandhedskriterium (cogitoet), der ikke urgerer væren som kunnen og handlen. Refleksionen har nemlig en mere radikal baggrund i teologien og dens bibelske kilder, hvor væren transcenderes af personens fravær og nærvær. Alle kender den hebræiske brug af 'og', der har smittet af på evangeliernes fortællestil i vendinger som 'Og det skete i de dage'. Og, og, og bruges her som et utålmodigt barn, der snubler over ordene i sin iver for at fortælle, eller som en tvangsneurotisk gentagelse f. eks. i udlægningen af tetragrammet "jeg er, 'jeg er'". Den deuteronomistiske gentagelsestvang, som Ricœur med P. Beauchamp kalder 'deuterose', og som E. Santner kalder '(l)ibidinali-

tet' udgør en refleksiv understrøm i de bibelske benævnelser af transcenden-sen: 'en rose er en rose er en rose' er således en metafor for urbekræftel-sens 'telefonsvarer' (Derrida).

Navnets teologi kan sammenholdes med andre stilistiske ejendommeligheder som 'leddenes parallelisme' i Davidssalmerne. Denne figur har indirekte forbindelse med Ricœurs polytetiske refleksionsteori, der er inspireret af Fichtes subjektive idealisme, som igen er medbestemt af Humboldt og Herders sprogfilosofi, hvori den hebræiske poesis parallelisme fremhæves. Et aspekt heraf er klagesalmens lyriske jeg, der flere steder angives med to enslydende ord, der imidlertid staves forskelligt anî (jeg) og 'anî (elendig, nedbøjet, fattig). Klagesalmens gentagne anî, 'anî kan også opfattes som et ekko af Jahves selvpræsentation for Moses, "jeg er den, jeg er" / "jeg er 'jeg er'" og som en foregribelse af Johannesevangeliets såkaldte 'ego-eimi ord' ('Jeg er vejen og sandheden', 'Jeg er livets brød' etc). Disse spredte træk kan ses som indikationer af en uendelig fordobling, der kan samles i spørgsmålet om selvet. Dette spørgsmål artikuleres ifølge Ricœur i den bibelske polyfoni af stemmer, der råber over spændet mellem menneskets indre afgrund (*abyssus*): hvem er jeg/vi over for Jahves tilsynekomster i unddragelsesfænomener som brændende buske, der ikke fortæres af ilden. *Abyssus abyssum vocat in voce cataractarum tuarum* (Sl 42,8). Tilsvarende angives fordoblingen og uendeligheden i Ricœurs værk *Ên selv som en anden*

som en ontologisk horisont for det etiske 'som dig selv'. Figuren henviser til Hegel, der i *Andens fænomenologi* i indledningen til afsnittet om anerkendelseskampen mellem herre og trælsiger, at begrebet om den uendelighed, der realiserer sig i selvbevidsthedens enhed i fordoblingen, er en 'mangesidig og mangetydig sammenfletning'. Denne teori konkretiserer Ricœur i attestationsfænomener som anerkendelse, samvittighed, erindring og ansvarlighed, hvori selvet forholder sig til sig selv som en fremmed andethed, som er dets egen mest oprindelige væren. Attestationshermeneutikken er optaget af selvets muligheder, der som et *initiativ* fortætter selvnærværet med en temporal udstrækning i form af forventning og erindring. Muligheden af at lade sig overraske af erindringens 'lille mirakel' (Bergson) og af at kunne nære en forventningens glæde (håb) er anfægtet af det ondes problem. Selvattestationen gives derfor som en overvindelse af mistanken, primært som påmindelse om mulighed og sekundært som skyld og anklage. Også den kristne tro lever og holdes ifølge Ricœur i live af det, den negerer gennem et fortsat og fornyet valg. Mistanken om at være offer for selvbedrag er indbygget som en ophævet mulighed, der ikke desto mindre er opbevaret som en latent udfordring.

Dylans kærlighedsdigt 'I and I' giver en poetisk omskrivning af Fichtes såkaldte tetiske dom 'A=A': "I and I / In creation where one's nature neither honors nor forgives / I and I / One says to the other, no man sees my face and lives." Omkvædets

'ibidinale' 'I and I' taler strengt med retfærdighedens nådesløse lov og genældelsens 'deuteroerotiske' fordoblinger: "Someone else is speakin' with my mouth, but I'm listening only to my heart. / I've made shoes for everyone, even you, while I still go bare-foot." Den barfodede skomager drives gennem natlige gader med en andens ord i munden, men med øret til hjertet: Sådan cirkulerer spørgsmålet om 'selvet som en anden' mellem samvittighedens stemme, erindring, tilgivelse, gensidig anerkendelse og ansvarlighed. Spørgsmålet om transcendens i en teologisk betydning som tilgivelse og eskatologisk håb angår muligheden af en lykkelig erindring. Den erfares netop paradoksalt som en skænket mulighed på trods af den historie, der synes at tynde fortid og fremtid med byrden af brudte løfter og uindfrie håb. Transcendens som attestation af det absolutte betyder, at en historisk begivenhed føjes til idéen om en retfærdiggørelse af det, der ikke kan retfærdiggøres. Åbenbaringen af Toraen i GT og Kristusåbenbaringen i NT er unddragelsesfænomener, der bevidner det absolutte. Som den afhængige, der er ramt af abstinenssymptomer, efterlader disse hændelser en sitren. På tysk gives et medicinsk udtryk for abstinenssymptomer, 'Entzugserscheinungen', der er velegnet til at indfange det teologiske åbenbaringsbegrebs patologi og pathos ikke kun rystesyge, men mærkelige syner og lyde hører med til denne diagnose.

'Og' kan forstås som en 'stereoskopisk' anvendelse af distinktionen handlen/væren i antropologisk og teo-

logisk perspektiv. Væren reflekteres da ud fra en forestilling om personen, der afbryder, transcenderer eller sætter væren. Den kristne grundfigur, Gud på korset, indeholder et tilsvarende dobbeltsyn. Spørgsmålet er nemlig ikke kun 'at være *eller* ikke være', som udtrykker handlingslammelse i Hamletfiguren. Spørgsmålet må også formuleres som 'at være *og* ikke være', som maleren F. Bacon har sagt om maleriets repræsentation af det sete (f.eks. af korsfæstelsen eller paven). Således er væren brudt op i en binær distinktion (væren/ikke-væren), der samtidig iagttages som en anvisning om at 'handle', skelne dvs. vælge den ene og ikke den anden side. Væren fremstår hermed som *forskel* og ikke *enhed* som i al traditionel og moderne metafysik. Således er teologi og metafysik grundlæggende uforenelige: teologi begynder og ender med forskel, metafysik forudsætter enhed. Den bibelske tro artikuleres gennem tankefigurer som metafor, paradoks, tautologi og selvreference, som kristologien i eminent grad gør synlig. Kristologien er nemlig en genindtræden af formen i formen, der lægger op til den begrebslige gentagelse eller ophævelse. Således genindtræder forskellen Gud / menneske i det kristne gudsbegreb: *Gud er væren* (2 Mos 3,14) indikerer den afgrund (*abyssus*), der adskiller Gud og menneske. Kun på den baggrund kan *Gud er kærlighed* (1 Joh) være en metaforisk ophævelse af kløften. Kærligheden åbenbares herved som en lighed i en forskel: en metaforisk spænding i udtryk som 'Kristus er en rose'. Anerkendelsens sociale kamp

suspenderes tilsvarende i momentane fredstilstande, og kærligheden indskriver sig flygtigt i retfærdighedens 'noget for noget'. Ricœurs kristologi kan også fremdrages hos Kierkegaard, der i *Smulerne* beskriver det himmelske dilemma, hvordan ligheden mellem det forskellige (Gud og menneske) kan tilvejebringes. Der var et folk, som forstod sig vel på det guddommelige, som lærte, at det at se guden var døden. Sorgen i himlen er, at det at åbenbare sig er den elskedes død, mens det ikke at åbenbare sig er kærlighedens død. Den udskudte synteses 'og' svæver over kløften mellem selvet: hvem er jeg? og Guds uendelighed: "no man sees my face and lives".

Grønland som del af den bibelske fortælling – studier i billeder og forestillinger 1721- 2008

Af stipendiat, cand.theol., ph.d. Kathrine Kjærgaard

Overskriften til denne artikel er titlen på min ph.d.-afhandling, hvori jeg har villet tegne et billede af de bibelske forestillingers historie i Grønland fra Hans

Egedes ankomst 1721 til i dag med hovedvægt på 1700-tallet.

Robert Petersen, der efter en årrække som professor i eskimologi ved Københavns Universitet sluttede sin karriere som rektor ved Grønlands Universitet, er citeret for at sige, at kirken ”koloniserede” grønlændernes tænkemåde. Men hvad vil det sige? Hvad var det, der ”koloniserede” grønlændernes tænkemåde og hvordan? Det er afhandlingens påstand, at det var Bibelen og den bibelske forestillingsverden, der koloniserede tænkningen, ikke kristendommen i mere abstrakt forstand. Det er endvidere påstanden, at de bibelske forestillinger blev afgørende for den moderne grønlandske identitetsdannelse. Afhandlingen argumenterer for dette ved at vise 1) hvordan Hans Egede og de

andre dansk-norske missionærer samt, fra 1733, tillige de herrnhutiske missionærer opfattede forholdet mellem Bibelen og verden, specielt Grønland, 2) at dette bibelske verdenssyn gennem en række teologiske kommunikations- og praksisformer effektivt formidledes til grønlænderne, 3) at grønlænderne overtog missionærernes verdenssyn, at de bibelske forestillinger erobrede eller – om man vil – koloniserede tænkemåden og gav befolkningen en ny identitet. Med en let omskrivning af et kendt Kierkegaard-citat kunne man sige, at grønlænderne lod sig ”dige som kristne.”

For missionærerne som for de fleste andre i 1700-tallet var Bibelen en historisk sand fortælling om verden. Bibelen fortalte om verdens og menneskets skabelse, om syndefaldet og menneskets udrivelse af Paradiset. Den fortalte om Guds forhold til sit folk, om menneskets frelse ved Jesus Kristus og om de sidste tider. Ud over denne bogstavelige og historiske sandhed rummede Bibelen en dybere sandhed. Den var ikke bare en sand historie om fortiden, den var også en

sand historie om nutiden og om fremtiden. Bibelen var fortid, nutid og fremtid. Missionsprojektet blev set i lyset af de gammeltestamentlige forjættelser om alle hedningers omvendelse; grønlændernes omvendelse var forudsagt i Det gamle Testamente. Grønlænderne var en vildfarende del af Guds folk med rødder i den gammeltestamentlige diaspora efter syndfloden og Babelstårnet. De var af Sems slægt, og missionærerne fandt i deres sprog, deres navngivning og deres sæder tydelige spor efter den mellemøstlige fortid. Det guddommelige lys, som var nedlagt i alle mennesker ved skabelsen var også til stede hos grønlænderne, og i deres hjerter fandt man den guddommelige lov indskrevet. Hvad missionærerne selv angik, levede de deres liv i lyset af det guddommelige forsyn og opfattede sig som Guds redskaber. Med typologiske fortolkninger indføjede de deres eget liv og virke i den bibelske fortælling. Hans Egede var Abraham og hans hustru "en troe Sara [som] gik med sin Abraham fra Slægt og Faders Huus, til et fremmed, ja haardt og hedensk Land." Og da den ene figuralitet ikke udelukker den anden, var Hans Egede, da han tog afsked med sin norske menighed i Vågan, tillige Paulus, der tog afsked med menigheden i Efesos osv.

Omdrejningspunktet i 1700-tallets teologi var forsoningen ved Jesus Kristus. Men her kunne man ikke begynde med et folk, der ikke længere kendte Gud. Man måtte begynde ved begyndelsen. Missionærerne fortalte om Gud som skaber og opretholder af alle ting. De fortalte, at Gud havde

skabt de første mennesker, Adam og Eva, de fortalte om syndefaldet, syndfloden, Noas ark og spredningen af jordens folk, og de fortalte om menneskets forløsning, om opstandelsen og det evige liv. Den første bibeltæst, der blev oversat til grønlandsk, var Gen 1-11,9, urhistorien frem til den store diaspora. Senere kom patriarkfortællingerne, evangelierne og Apostlenes Gerninger. Af tekster til den enkeltes frelse brugtes Luthers katekismus samt en *ordo salutis*, som beskrev de forskellige trin på vejen til saligheden. Hele tiden understøttede missionærerne, hvoraf flere var eller blev betydelige naturforskere, deres undervisning med henvisninger til den grønlandske verden, der så overbevisende illustrerede Guds særlige omsorg: Solen som forsvinder om vinteren og kommer igen om sommeren og smelter isen, så hvalerne og sælerne kan søge mod land og forsyne befolkningen med føde, klæder, telte og både, alt sammen så viseligt indrettet, at alle arter opretholdes uden at ødelægge hinanden. 1700-tallets fysikoteologiske tænkning havde i Danmark-Norge sin formentlig stærkeste bastion blandt grønlandsmissionærerne.

Denne kommunikation foregik ikke bare med ord, faktisk var ordet i begyndelsen slet ikke i missionærernes magt, da grønlandsk i 1721 var et ukendt og ubeskrevet sprog, en hvid plet på det sprogvitenskabelige landskort. Da det for alvor var gået op for Hans Egede, at han ikke kunne tale med befolkningen, greb han til at vise nogle besøgende et stort billede af den velsignende Kristus. Han opdagede, at

billeder havde magt, og missionen tog – i lighed med hvad der kendes fra den franske jesuitermission i Nordamerika – en ”visuel vending,” hvor Hans Egede ikke bare viste billeder i bøger, men også selv sammen med sin søn Poul tegnede billeder af Paradisets have, Jesu fødsel, Kristi undergøring, Opstandelsen og andre centrale bibelske scener. Hans Egedes mission blev ganske uventet en billedmission og forblev en billedmission, også efter at man havde fået ordet i sin magt, hvad der har præget den grønlandske kirke og det grønlandske folk frem til i dag. Grønlandske hjem er, som det vises i en senere del af afhandlingen på grundlag af en landsdækkende billedsociologisk undersøgelse, som jeg har gennemført, fyldt med religiøse billeder. Da man i midten af 1700-tallet var kommet så langt, at der blev bygget kirker, gjorde man en indsats for at fremskaffe gode alterbilleder. Resultatet blev, at der kom en række udmærkede kunstværker til Grønland, blandt andet en sjælden Rubens-kopi af Jesus for Pilatus fra 1780erne.

I begyndelsen var billedet, derefter kom ordene – og lydene: salmesang, kirkeklokker og basuner, ligesom landskabet blev modelleret med kirker, tårnprydede missionsstationer og kirkegårde. Der dannedes veritable opstandelseslandskaber, der symbolsk vidnede om opstandelsens morgen. Særlig tydeligt hos herrnhuterne, hvor den døde ved begravelsen under ledelse af basuner førtes fra den ”nedre menighed” til den ”øvre menighed” for sammen med dem, der var gået forud, at afvente den yderste dag.

Hvordan blev dette verdenssyn så modtaget af grønlænderne? Det er, navnlig i de seneste årtier, blevet almindeligt at hævde, at grønlænderne ikke rigtig vidste, hvad der foregik, at det hele gik lidt hen over hovedet på dem, og at de nok bare talte missionærerne efter munden eller eventuelt lod sig tvinge til omvendelse.

Ved en undersøgelse af dette spørgsmål kan det indledningsvis slås fast, at missionen var en succeshistorie i den forstand, at missionærernes ambition om at kristne grønlænderne lykkedes. Ved slutningen af 1700-tallet var hele det kendte Grønland (Vestgrønland) kristnet. Men det kunne selvfølgelig være ren overflade. Det var det imidlertid ikke. Afhandlingen viser med mange eksempler hentet fra vidt forskellige kontekster og kilde-typer, at ikke blot blev grønlænderne kristne, de gik også fuldstændig ind i den bibelske forestillingsverden og overtog Bibelen som deres egen historie. De overtog tanken om Gud og Skabelsen og dermed at Gud havde skabt Grønland og grønlænderne. Nogle syntes måske Gud havde været lidt smålig og ikke gjort det så godt som andre steder, fordi deres land ikke var så frugtbart som for eksempel Danmark, men kunne ved eftertanke godt se, at landet rummede alt det, de skulle bruge – sæler, hvaler, drivtømmer. Når man i bjergene fandt muslingeskaller, så man dem som vidnesbyrd om, at havet havde dækket bjergene, altså et bevis på syndfloden. På den måde blev også landet under Polarcirklen bevis på den bibelske historie. Da Poul Egede

under en rejse til København gjorde ophold i Norge, udbrød hans grønlandske medrejsende ved synet af tornebuske, at "her er uden tvivl de samme slags træer, som pinte vor frelser." Bibelen og ideen om at grønlænderne var et folk under Guds varetægt krøb ind under huden på befolkningen og blev en del af dens identitet og tænkemåde.

Princeton-kulturhistorikeren Anthony Grafton har engang sagt: "So long as we content ourselves with condemning the past, we must also be content not to understand it." Disse ord kan ikke gentages for tit. Der har været masser af fordømmelse af missionærerne, der har været masser af latterliggørelse, der har også for den sags skyld været masser af lovprisning. Men det bringer ingen forståelse. Vil man forstå, hvad der foregik i 1700-tallet og dermed begribe forudsætningen for det moderne Grønland, må man grave et spadestik dybere. Man må huske, at missionærerne levede før bibelkritikken, før Darwin og før den gamle verdens enhedskultur brød sammen. Bibelens fortællinger var sande historiske fortællinger, tro og fornuft var i 1700-tallet to sider af samme sag, der var ingen kløft mellem tro og viden, mellem teologi og naturvidenskab. Når Hans Egede, Poul Egede og alle de andre missionærer talte og handlede inden for en bibelsk forståelsesramme, var det ikke manipulation, det var ikke et trick, det var ikke bare noget, de sagde. De talte ikke mod bedre vidende. De kom fra et Europa, hvor Bibelen var rettesnor for samfundslivet. Netop fordi de fuldt

og fast troede på det de sagde, formåede de at overbevise og brænde igennem og dermed skabe et nyt folk i et nyt land – en sen, men fuldbåren aflægger af det gamle Europas bibelske enhedskultur. I denne skikkelse genfinder vi den store arktiske ø endnu ved midten af det tyvende århundrede. De første ekkoer af den bibelkritik og efterfølgende sekularisering, som fra 1700-tallets slutning rystede og siden forandrede Europa til ukendelighed, nåede ikke Grønland før i 1940'erne.

Open Theism – den evangelikale verden i opbrud

Af *can.theol. ph.d. Peter Flemming Olsen*

Lige siden reformationen har protestanterne i Europa kaldt sig selv *evangeliske*; f.eks. *Den evangelisk-lutherske Kirke*. I denne betegnelse ligger en

kritik af *Den romersk-katolske Kirke* som ikke-evangelisk. I den engelsktalende verden kom det tilsvarende begreb, *evangelical*, i det 18. og 19. århundrede til at betegne de teologisk konservative protestanter i modsætning til såvel katolikkerne som de rationalistiske og de liberale protestanter. Fra engelsk sprogbrug har vi importeret udtrykket *evangelikal* som betegnelse for de evangeliske, der fastholder realismen i kirkens klassiske tro, som vi særligt kender den fra reformationen. Denne tro siger, at Gud har åbenbaret sin frelsesplan for profeter og apostle, som har skrevet alt dette ned i Bibelen. Derfor er Bibelen Guds eget Ord. Og derfor taler dette ord sandt om Israels historie, om Jesu guddommelighed og undere, om Hans stedfortrædende og satisfactoriske død for syndere, om Hans genkomst til dom, om himmel og helvede osv. Protestanter, der forholder sig kritisk til disse opfattelser, kaldes på engelsk gerne *mainline* eller *liberal*.

Ifølge Gallup betragter mere end en tredjedel af USA's befolkning sig i dag som evangelikale. Tallet er vokset kraftigt de seneste årtier. De seneste ca. 100 år er de evangelikale blevet til en egentlig bevægelse med et utal af tværkirkelige og parakirkelige institutioner og organisationer. Lutheranerne fylder ikke så meget i Nordamerika, og de teologisk konservative af slagsen har for det meste holdt sig for sig selv og altså ikke blandet sig i den evangelikale bevægelse. Denne består for det første af presbyterianere og såkaldt partikulære baptister, der, for så vidt angår soteriologien, er disciple af franskmanden *Jean Calvin* (1509-64). Denne gruppe kaldes calvinister eller reformerte. For det andet består den evangelikale bevægelse af metodister, pentekostale og såkaldt generelle baptister. Teologisk er de arvtagere efter hollænderen *Jacob Arminius* (1560-1609), hvorfor de kaldes arminianere.

Indtil for nylig har det været sådan, at den nævnte skelnen mellem evangelikale og liberale protestanter var mest udbredt blandt lutherske og reformerte kristne. Fordi det meste af det teoretiske arbejde med Bibelen foregik i disse kirkesamfund, var det også her, den historiske kritik af Bibelen stod stærkest. Evangelikale arminianere tog

sig i højere grad af at missionere og plante nye menigheder. De bedrev ikke så meget teologisk arbejde. De accepterede almindeligvis det, som jeg ovenfor har kaldt kirkens klassiske tro. Men inden for de sidste 30-40 år har evangelikale arminianerne leveret et betydeligt større teologisk arbejde end hidtil. Samtidig er mange af dem begyndt at problematisere dele af kirkens klassiske tro. Alligevel vil de fleste forsat kaldes evangelikale, for sådan er de jo vant til at betragte sig selv. Men teologisk konservative lutheranere og reformerte har fået det stadig vanskeligere med denne udvidelse af begrebet evangelikal til også at dække mellemformer mellem evangelikale og *mainline* eller liberale protestanter. I øjeblikket kulminerer det interne opgør blandt de evangelikale med striden om Open Theism.

Guds Forudviden

De klassisk reformerte har fundet deres teologiske udgangspunkt i Guds almagt. På grund af menneskets dybe syndefordærv ligger frelse og fortabelse helt i Guds hånd. Han har forudbestemt nogle til frelse og de øvrige til fortabelse. Fordi Gud har forudbestemt alle ting, kender Han også fremtiden i detaljer. Derimod hævdede *Jacob Arminius* og hans væsentligste discipel, metodismens far *John Wesley* (1703-91), at Gud har givet mennesket en fri vilje til at beslutte sig for eller imod troen på Gud. Alligevel har traditionelle arminianere altid ment, at Gud kender hele fremtiden i detaljer. Normalt forklares denne forudviden sådan, at Gud ser hele verdenshisto-

rien, som om Han står på en bakketop, og alle mennesker og begivenheder befinder sig nede i dalen. Andre arminianere mener dog, at Gud står uden for tiden og derfor strengt taget ikke *forudser* noget som helst, men blot i ét nu overskuer alt det, der for os at se ligger i henholdsvis fortiden og fremtiden.

Open Theism er et arminiansk projekt. Fortalerne siger selv, at de blot vil udvikle en konsekvent arminianisme. Det indebærer en kritik af deres egen tradition: Hvad enten Gud forudser eller blot tidløst ser hele verdenshistorien, er denne historie logisk set forud for Guds viden om den. Det er jo den *faktiske* historie, Gud forudser eller tidløst overskuer. Derfor kan Gud ikke bruge sin viden om historien til at ændre den. Det ville svare til, at Gud kunne ændre fortiden, og den mulighed er de færreste villige til at acceptere. Altså: Hvad enten Gud har forudset det, der faktisk vil ske, eller tidløst ser det, der faktisk sker, kan Gud ikke ændre på det. Hvis Han ændrede det, var det nemlig ikke den faktiske virkelighed, Han så. Gud kan derfor ikke bruge sin viden om det, der for os at se ligger i fremtiden, til noget som helst.

Arminius og andre forsøgte sig med den idé, at Gud allerede før skabelsen indarbejdede sine egne indgreb i den virkelighed, som Han ville skabe, hvorefter Han kunne forudse (eller tidløst overskue) hele den faktiske virkelighed inklusive sine egne indgreb. Det skulle, mente de, give Gud mulighed for at kende den faktiske fremtid og samtidig gribe ind

over for den. Men tilhængerne af Open Theism svarer: Når Gud vælger sine indgreb på baggrund af den faktiske virkelighed, som Han har set, så er denne virkelighed logisk set forud for Guds betragtning af den, og så kan Hans indgreb ikke ændre ved den. De konkluderer: Hvis vi ikke skal sige, at Gud står bag alt det, der sker i verdenshistorien, og hvis vi heller ikke vil frakende Gud muligheden for at gribe ind i historien, må vi hævde, at Gud ikke kender hele fremtiden. Han kender kun de begrænsede dele af fremtiden, som Han selv har forudbestemt (f.eks. Jesu genkomst til dom) og de dele, som er nødvendige resultater af nutiden (f.eks. den næste solformørkelse). Dette er det særligt karakteristiske ved Open Theism: Gud kender ikke hele fremtiden! Når vi mennesker har en fri vilje, som arminianismen hævder, så kan Gud ikke på forhånd vide, hvad vi vil bruge denne frie vilje til. Dette er den nødvendige konsekvens af arminianismens egne forudsætninger. Det er samtidig en konsekvens, som arminianerne hidtil ikke har været villige til at drage. Men i øjeblikket synes Open Theism at brede sig som en steppebrand blandt metodister, pentekostale og karismatikere i Nordamerika. Den evangelikale bevægelse er i det hele taget præget af et betydeligt teologisk opbrud og er truet af splittelse på kryds og tværs. Fremtiden må vise, hvordan det skal gå den suverænt største religiøse gruppering i Nordamerika.

Frelse og Logik

Man kan betragte reformert teologi som et forsøg på at opstille frelsen som et logisk system: Fordi mennesket er åndeligt dødt og ikke kun sygt, er det ikke nok, at Gud assisterer det med sin nåde. Han må skabe den frelsende tro inde i det enkelte menneske, ganske som Jesus gav den døde Lazarus livet, uden at Lazarus medvirkede det mindste (Joh 11). Når et menneske kommer til tro, er denne tro altså bevirket af Gud alene. Det skyldes Hans vilje, at vi tror. Når et andet menneske ikke kommer til tro, er forklaringen, at Gud ikke har givet det troen. Det var ikke Guds vilje at frelse dette menneske. Af samme grund døde Jesus kun for dem, som Gud har forudbestemt til frelse. Og fordi Guds nåde er effektiv, ikke blot assisterende, kan de ikke miste troen igen. Denne soteriologi kaldes monergisme.

Allerede Jacob Arminius slog sig på den reformerte logik, og man kan betragte arminianismen som et forsøg på at udvikle en alternativ logik: Fordi mennesket ikke er åndeligt dødt, men kun sygt, eller fordi Guds assisterende nåde giver mennesket den fornødne udrustning, har det en relativt fri vilje og kan derfor selv vælge at tro på Gud eller ej. Gud har ikke forudbestemt nogen med navns nævnelse hverken til frelse eller til fortabelse. Den endelige forklaring på, hvorfor nogen kommer til tro og andre ikke, ligger derfor hos mennesker, ikke hos Gud. Gud har ganske vist forudset, men ikke forudbestemt, hvem der vil tro på Ham. Denne soteriologi kaldes syner-gisme.

I min ph.d.-afhandling, *Open Theism on Providence and Theodicy. An Arminianized Evangelicalism*, København 2009, sammenligner jeg tre af fortalernes for Open Theism; *Clark Pinnock* (f. 1937), *John Sanders* (f. 1956) og *Gregory Boyd* (f. 1957).

Den førstnævnte begyndte sin karriere som reformert teolog, men kom tidligt i tvivl om den deterministiske logik. Han bevægede sig i samme retning som Arminius og Wesley. Men bl.a. i spørgsmålet om Guds forudviden har hans nye arminianske logik ført ham videre end hans lærefædre. Et betydeligt antal evangelikale har fulgt samme kurs som Clark Pinnock, ikke mindst under indtryk af hans mange bøger.

John Sanders er metodist, og Gregory Boyd er pentekostal. De har ikke undergået samme teologiske metamorfose som Pinnock, men kan alligevel tjene som eksempler på en betydelig udvikling inden for Metodismen og Pinsekirken. Arminianismen bliver mere logisk stringent, efterhånden som den drager de naturlige konsekvenser af sine egne forudsætninger. Hvor de reformerte deducerer teologien fra Guds almagt, deducerer arminianerne den fra menneskets frihed.

Til sammenligning byggede *Martin Luther* (1483-1546) ikke sin teologi stringent, logisk op. Han accepterede betydelige spændinger i sin beskrivelse af Guds absolutte almagt og menneskets ansvar. Det er faktisk Guds almagt, vi ser udfolde sig i verdenshistorien og i vores egen, private historie. Ikke desto mindre beholder vi selv ansvaret for, hvad vi gør, fordi vi

handler frit og utvunget og i overensstemmelse med vores egen, inderste natur. Jeg fremstiller i min afhandling denne lutherske kompatibilisme som et alternativ til henholdsvis den reformerte og den arminianske logik.

Zionmotivet i profetlitteraturen

Af stud.theol. Frederik Poulsen

I 2008 besvarede jeg den gammeltestamentlige prisopgave om Zionmotivet i profetlitteraturen. Det følgende er en opsummering af besvarelsens vigtigste problemstillinger og resultater.

”Zion” er i Det Gamle Testamente navnet på Guds by. Glosen optræder navnlig i salmerne og hos profeterne og betegner i hvert fald fire forskellige ting: 1) En specifik borg, bjergkam eller bydel i Jerusalem, 2) templet, helligdommen eller tempelbjerget, 3) hele byen (ofte parallelt til Jerusalem), og 4) om menneskene, der bor her: Folket, menigheden og Israel. ”Zion” er derved ikke *bare* et neutralt stednavn på et bestemt bjerg eller en bestemt by. Det er som helligdom og betegnelse for gudsfolket fyldt med ideologisk, religiøs og teologisk ladning.

I Salmernes Bog er Zion det sted, Gud har udvalgt som sin bolig (Sl 132). Han har grundlagt det på de hellige bjerge som midtpunkt i verden (Sl 87), og det er her, han salver og indsætter sin konge (Sl 2). Zion er

uindtageligt, for Gud beskytter det mod fjendtlige folkeslag og kaosmagter. Dette motiv er navnlig til stede i Sl 46; 48 og 76. Selvom konger slutter sig sammen og angriber, nedkæmpes de og jages på flugt. Disse meget mytologiske forestillinger kalder man i den gammeltestamentlige forskning for folkekampmotivet eller – slet og ret – *Ziontraditionen*.

Overhovedet at tale om en *Ziontradition*, er udtryk for en historisk tilgang. Det er nemlig tanken om, at et bestemt motiv – det uindtagelige gudebjerg – har haft sit udspring i en bestemt tid og kan følges ned igennem historien, hvor det er blevet optaget og bearbejdet af nye generationer og kulturer. Dette perspektiv har præget store dele af den gammeltestamentlige forskning i det 20. århundrede, bl.a. af Sigmund Mowinckel og Gerhard von Rad. Zionmotivet er her blevet opfattet som et motiv med *et enkelt og klart defineret indhold*: Det højeste bjerg, hvorfra der strømmer en livgivende flod og hvor der er beskyttelse mod de fjendtlige folkeslag.

Denne forestilling har i Det Gamle Testamente frem for alt sit udspring i en kana'anæisk arv omkring guderne El og Ba'al. I Ugarit har El sin bolig på et bjerg, hvorfra han hersker, og hvorfra der er en livgivende flod.

Ba'als bjerg "Saphon" er midtpunkt for krig, hvor liv og død afgøres. Her fejres også sejren over fjenderne. Disse træk bliver forenet i de gammeltestamentlige beskrivelser af Zion.

Der er dog langtfra enighed om, hvornår denne mytologi første gang er blevet brugt om "bakkedraget" ved Jerusalem. Flere muligheder byder sig til: Enten eksisterede den allerede på stedet som del af en lokal, kana'anæisk kult, eller den blev først overført ved kong Davids erobring for at underbygge byens nye religiøse betydning (2 Sam 5). Eller den blev overført ved oplevelsen af assyrerkongen Sankeribs mislykkede belejring i 701 f.Kr. (Es 36-39) eller først efter eksilet. Dette er ikke blevet afklaret og er i dag i særdeleshed blevet besværliggjort af den erkendelse, at Det Gamle Testamente er en dårlig kilde til de historiske begivenheder, der muligvis – muligvis ikke – ligger bag fortællingerne.

I spørgsmålet om, hvordan denne mytologi har fundet vej til Det Gamle Testamente og her har undergået en forvandling, gør den samme problemstilling sig gældende. Gerhard von Rad påpeger i sin store *Theologie des Alten Testaments* fra 1960, at de gammeltestamentlige profeter optager og fortolker ældre traditioner i deres forkyndelse. Han finder, at Esajas kan have brugt mytologien om Zions uindtagelighed fra Sl 46; 48; 76, men har fortolket den ind i en ny kontekst: Assyrrernes angreb i 700-tallet (Es 1-39). Denne tradition lever efter eksilet videre i forestillingen om det nye Jerusalem (Es 56-66).

Von Rad og andre anser altså salmerne for at være de ældste, *primære* vidnesbyrd for en gammeltestamentlig overtagelse af de oprindeligt kana'anæiske forestillinger om gudebjerget, der så siden *sekundært* er blevet fortolket af profeterne. En sådan antagelse er i dag problematiseret af, at det er uvist, hvorvidt salmerne eksisterede før profeterne. Hele usikkerheden omkring dateringen af de enkelte skrifter i Det Gamle Testamente har således svækket grundlaget for den traditionshistoriske metode.

En litterær analyse: To Zionmotiver
Denne uvished omkring dateringen og tilblivelsen af de gammeltestamentlige skrifter har til gengæld medført en vending i forskningen. Nu er det i højere grad teksten selv – Det Gamle Testamente i sin endelige, kanoniske udgave – der er i fokus. Derfor har metoden for den følgende undersøgelse været *litterær* og *systematisk*: At sammenligne de forskellige motiver, der knytter sig til Zion, uafhængigt af deres historiske kontekst og uafhængigt af deres placering i de enkelte profetbøgers komposition. Målet er derved ikke en jagt på historiske spor efter ét enkelt defineret motiv, men en redegørelse for, hvordan Zion bliver brugt forskelligt i den gammeltestamentlige profetlitteratur, som den foreligger for os i dag.

Man behøver bare at læse profeterne på dansk for at se, at der er meget forskelligartede opfattelser af Zion på spil. På den ene side finder man i en del tekster forestillingen om

Zion som den sidste bastion, der i sidste øjeblik forsvares af Jahve mod de fremadstormende fjender, og hvor en lille rest af omvendte overlever. På den anden side finder man i en hel del andre tekster billedet af Zion som en ødelagt og efterladt ørken, der skal genopbygges og genbefolkes af et hjemvendende folk, der har overlevet i eksil. Disse motiver er så forskellige, at det er på sin plads at skelne mellem *to Zionmotiver*.

Det første motiv kan man kalde *det klassiske Zionmotiv*. Det er forestillingen om Zions uovervindelighed og Jahves sejr over fjenderne. Det har dannet grundlag for traditionshistoriens tale om *Ziontraditionen* og er det motiv, som de fleste forbinder med Zion.

Det andet motiv er et forsøg på at få skabt orden i en lang række tekster og forestillinger, der knytter sig til og omtaler Zion, men som ikke ”passer” ind i det første motiv: Zion som en ørken, en pløjet mark og som vraget af Jahve; Zion som målet for udvandringen af eksilet og for folkeslagenes fredelige valfart; Zion som en ødelagt by, der skal genopbygges. Det kan man kalde *det dynamiske Zionmotiv*, fordi Zion undergår en udvikling og en forandring: Det bliver ødelagt og forladt, men bygges op og befolkes på ny.

Motiv 1: Det klassiske Zionmotiv

Redningen af Zion og nedkæmpelsen af fjenderne tjener forskellige formål hos profeterne. I Es 1-39, Joel og Sefanias tolkes fjendernes angreb først og fremmest som Jahves dom over

folket og dets ledere på grund af deres synd. Derfor bliver troen, omvendelsen og den kultiske renselse en grundlæggende betingelse for frelsen, nemlig at Jahve fortryder sin straf og redder byen. Motivet har her et sekterisk præg. Jahve står selv bag truslen fra den fjendtlige hær for at fremtvinge loyalitet. Angrebet skal medføre *omvendelse*. Kun dem, der omvender sig til ham i tide, bliver frelst. Dette udtrykkes hos Esajas med tanken om en overlevende rest af retfærdige, der efterlades og renses på Zion, mens alt andet ødelægges. Det er ud af denne rest, at det nye gudsfolk skal vokse frem. Disse tekster er præget af *ambivalens*, fordi Jahve på den ene side dømmer byen ved at lede fjenderne til, men på den anden side frelser en retfærdig rest fra angrebet.

Dommen over Guds eget folk mangler nærmest i Ez 38-39, Obadias, Mika 4,11-13 og Zak 12,1-13,1. Her samles de fremmede folk ikke for at dømme, men for selv at blive dømt. Nedkæmpelsen af fjenderne skal medføre *erkendelse*. Hos Ezekiel skal folkeslagene erkende, at Jahve er den mægtigste, og hos Zakarias skal Juda erkende, at Jerusalem – den uindtagelige by – har sin styrke fra Jahve.

Motiv 2: Det dynamiske Zionmotiv

I en lang række tekster er Zions skæbne en helt anden. Denne kan opdeles i tre stadier: Ødelæggelsen af Zion og eksilet – Hjemvendelsen til Zion – Det nye Zion. Denne struktur er til stede i Es 40-66 og hos Jeremias, Ezekiel, Mika og Zakarias. *Ødelæggelsen af Zion* er meget

fremtrædende hos Jeremias, hvor den står i direkte modsætning til Zions redning i Es 1-39. Hvor Jahve lader Zion ligge ubeskadiget tilbage, er ødelæggelsen hos Jeremias fast besluttet og medfører, at byen og landet lægges totalt øde. Hvor Es 1-39 opererer med en rest af omvendte på Zion, er der ingen hos Jeremias, der omvender sig, og kun en lille skare af befolkningen overlever og føres i eksil. Samstemmende for Jeremias, Ezekiel og Mika er den klare sammenhæng mellem indbyggernes synd og den fuldstændige ødelæggelse af byen som straf. *Eksilet* beskrives som et fangenskab, som folket siden løskøbes fra, men også som en renselsesproces, hvor folket erkender dets skyld, synden renses ud, og det er en hel ny befolkning, der vender hjem.

I *Hjemvendelsen til Zion* er det afgørende, at både Jahve og det eksilerede folk vender tilbage. Jahve beskrives gentagne gange som en hyrde, der samler folket, fører det ud af eksilet og bringer det tilbage til de vante græsgange. Skildringerne af *Det nye Zion* bevæger sig fra en nøgtern forventning om genopbygning af det ødelagte og genbefolkning af det forladte til fremhævelsen af Zion som et nyt centrum. Et nationalpolitisk centrum, der forener det israeltiske folk under en ny Davidskonge; et kultisk centrum med en livgivende flod; et internationalt centrum, hvortil de fremmede folkeslag valfarter; og et kosmisk centrum, hvor menneskene lever i fred med dyrene og med Gud og hvor døden ikke længere findes.

To motiver, to teologier

Disse to motiver understreger i virkeligheden to helt forskellige *teologier* – to måder, hvorpå Jahve dømmer og frelser sit folk. I den ene teologi ved at efterlade en rest af omvendte ”hellige”, der renses, mens alle andre omkommer; i den anden teologi ved at udrydde alt, lade en lille flok overleve og blive lutret i det fremmede for siden at lade dem vende tilbage til et helt nyt Zion.

Evangelierne som "genskrevet Bibel"

Hvad en bevilling fra Velux Fonden skal bruges til

Af professor, dr.theol. Mogens Müller

Evangelierne kan læses og er blevet læst på mange måder. En meget nærliggende tanke er det således umiddelbart at læse dem som kilder til

den historiske Jesus, dvs. som beretninger, der vil føre os tilbage til, hvad der hændte omkring denne skikkelse, hans optræden, gerninger, forkyndelse og skæbne. Samtidig bliver dog enhver opmærksom læser snart klar over, at Johannesevangeliets Jesus adskiller sig stærkt fra de tre andre evangeliers: Ikke mindst har hans forkyndelse en anden tone og et andet indhold.

Harmoniserende læsning

Grundlæggende har en udtalt harmoniserende læsning gjort sig gældende. De tre første evangelier, Matthæus-, Markus- og Lukas-evangeliet, fortæller langt hen ad vejen den samme historie. Det har også bevirket, at man ofte så at sige har læst dem under ét, "synoptisk", og dette græske ord, der betyder "samskuen", er ligefrem blevet anvendt som betegnelse for

dem: De synop-tiske evangelier. Hvor oprindelig Matthæus- og Johannes-evangeliet blev regnet for øjenvidneberetninger – de skulle jo angiveligt stamme fra apostle – der blev Markus- og Lukasevangeliet tilskrevet apostel-disciple, nemlig folk, der havde kendt og fulgt henholdsvis Peter og Paulus.

Siden 1830'erne har imidlertid den opfattelse slået igennem, at det i virkeligheden er Markusevangeliet, der er det ældste, og at både Matthæus- og Lukasevangeliet har brugt det som både kilde og forbillede, mens forfatteren til Johannesevangeliet her gik sine egne vegne og undertiden blev antaget at bygge på lige så gamle, parallelle overleveringer om Jesus. Den omstændighed, at Matthæus- og Lukasevangeliet har en betragtelig mængde stof tilfælles, som de ikke havde fra Markusevangeliet, førte tidligt til den hypotese, at deres forfattere her byggede på en fælles, men i mellemtiden tabt kilde. Denne formodede kilde benævnes almindeligvis Q efter tysk Quelle.

En sådan måde at nærme sig evangelierne på er naturlig, hvis man først og fremmest vil læse dem som kilder til den historie, de angiveligt vil

fortælle. For så er alt det, der senere er lagt hen over deres fortælling som resultat af den senere tro på Jesus som den opstandne Herre, noget, som den historiske undersøgelse må forsøge at skrælle af for at nå tilbage til den historiske virkelighed. Hypotesen om et tabt kildeskrift kan således udmærket forstås som et forsøg på at redde det stof, som Matthæus- og Lukasevangeliet har til fælles ud over det, som de har fra Markusevangeliet, som overleveringer, der fører tilbage til Jesus selv. Dette stof omfatter således blandt andet Fadervor, som man kan have svært ved at forestille sig ikke stammer fra Jesus selv.

Spørgsmålet om rækkefølge

Dette syn på de fire evangeliers indbyrdes forhold forudsætter selvfølgelig en bestemt opfattelse af, hvornår de er blevet til. Der er udbredt enighed om, at Markusevangeliet er skrevet omkring år 70 e.Kr., dvs. under eller lige efter det jødiske oprør mod romerne, der brød ud i 66 og i 70 endte med Jerusalems erobring og templets tilintetgørelse. I forlængelse heraf har Q-hypotesen ført til antagelsen af, at Matthæus- og Lukasevangeliet stort set er blevet til samtidig, nemlig omkring 80-90. For bliver tiden imellem dem for stor, vokser sandsynligheden for, at det senere – og det vil sige Lukasevangeliet – kendte og brugte det andet, altså Matthæusevangeliet. Faktisk nævner forfatteren til Lukasevangeliet, at mange før ham har forsøgt at skrive den historie, som han nu kaster sig ud i at nedfælde. Johan-

nesevangeliet har man så gerne anbragt et årti eller to senere.

Fokus flytter sig

I anden halvdel af forrige århundrede flyttede opmærksomheden sig dog mere og mere fra den historiske kerne i det, som evangelieforfatterne fortalte, til den tilrettelæggelse, som de gav Jesus-overleveringen. I noget, der fik navnet ”redaktionshistorie og -kritik”, begyndte man at beskæftige sig med deres individuelle særpræg, dvs. deres teologi og de spor, der satte sig i den måde, hvorpå de iscenesatte Jesu liv. Havde man tidligere hæftet sig ved lighedspunkterne i de synoptiske evangelier, samlede interessen sig nu om de forskelle, som snart viste sig faktisk at være betragtelige.

I forlængelse af denne måde at studere evangelierne på er der grund til på ny at rejse det kronologiske spørgsmål. For det er slet ikke så sandsynligt, som man har gjort det til, at Matthæus- og Lukasevangeliet stort set er skrevet samtidigt. Der er således adskillige omstændigheder, der peger på, at der kan være et sted mellem 30 og 50 år imellem deres affattelse. Det betyder som antydning, at hypotesen om et tabt kildeskrift taber i sandsynlighed til fordel for den langt mere nærliggende forståelse, at forfatteren til Lukasevangeliet ved siden af Markusevangeliet også kendte og brugte Matthæusevangeliet. Et uafklaret og vanskeligt spørgsmål er så, hvor Johannesevangeliet skal anbringes. For der er berøringspunkter mellem Lukas- og Johannesevangeliet,

men det er ikke entydigt, hvad vej påvirkningen er gået.

Hvad Velux Fonden har bevilget penge til

Alt dette har ført til, at det er både påtrængende og interessant på ny at få undersøgt spørgsmålet om rækkefølgen af tilblivelse af Det Nye Testaments fire evangelier og få belyst, hvad der er på færde, når de senere evangelieforfattere går ind og forsøger at ”forbedre” tidligere evangelieskrifter eller komme med et alternativt bud på, hvordan Jesus skal iscenesættes som Guds udsending. Her er det lykkedes et lille team på Afdeling for Bibelsk Eksegese at udarbejde en projektbeskrivelse, som af Velux Fonden er blevet imødekommet med en bevilling på 4,7 millioner kr. Foreløbig består teamet af mig som leder og lektor Jesper Tang Nielsen som medleder. Pengene vil så – foruden til et delvist frikøb af sidstnævnte – gå til i tre år at ansætte to postdocer, nemlig cand.theol., ph.d., Stefan Nordgaard Svendsen og cand.theol. og ph.d.-studerende Finn Damgaard. Forhåbentlig vil der undervejs også kunne tilknyttes nogle ph.d.-studerende med bevillinger andetstedsfra.

”Genskrevet Bibel”

Vi har valgt at give projektet titlen ”Evangelierne som ”genskrevet Bibel””. Det er en betegnelse, der i de senere år er dukket op til at beskrive det fænomen, vi finder både i Det Gamle Testamente og i anden antikjødsk litteratur, nemlig at man har

genskrevet et skrift for at bruge dets autoritet til at fremme nye synspunkter. Betegnelsen er måske nok lidt misvisende, når det gælder evangelierne, der jo først blev ”Bibel” senere. Alligevel har vi valgt den for at betegne den omstændighed, at de senere evangelister øjensynlig har villet både forbedre og fortrænge deres forgænger(e). Det synes i hvert fald at gælde forfatterne til Matthæus- og Lukasevangeliet, mens Johannesevangeliet måske lige så godt lader sig opfatte som en alternativ udgave.

Da Paulus er det ældste vidne om troen på Jesus som Kristus – de breve, der kan tilskrives ham, er fra begyndelsen af 50’erne – vil vi i projektet undersøge forholdet mellem Paulus og Markusevangeliet, i hvilken udstrækning det er muligt at forstå dette ældste evangelieskrift som et forsøg på at skrive Paulus’ Kristusforkyndelse ud som fortælling. I Paulus’ breve hører vi ikke meget om den jordiske Jesus. Her optræder Kristus først og fremmest som den himmelske herre for sin menighed. Hvad der sker i Markusevangeliet, er, at det vertikale aspekt udskrives på et horisontalt plan, således at dette skrifts jordiske Jesus-skikkelse optræder med den opstandnes autoritet. Således synes også Jesus’ bevægelser i det geografiske rum mellem jødiske og hedenske egne på et dybere plan at signalere Paulus’ formulering af evangeliet som et budskab med adresse til såvel jøder som ikke-jøder.

Under alle omstændigheder kom forfatteren til Markusevangeliet her til

at danne skole. For i den følgende tid forsøger flere at gøre noget lignende. Den første er forfatteren til Matthæusevangeliet. Hans skrift kan opfattes både som en udvidet og forbedret udgave af forgængerer, men også som en teologisk afværgegedagsorden over for Markusevangeliets Jesus, der ifølge dette skrifs forfatter øjensynlig var blevet alt for "paulinsk". Således bliver Matthæusevangeliets Jesus meget mere "jødisk" end Markusevangeliets. Spørgsmålet om, hvordan loven og dens bud skal forstås og opfyldes, spiller således en helt anderledes grundlæggende rolle for denne evangelist.

Det vil desuden indgå i projektet endnu engang at undersøge forholdet mellem Lukas- og Johannesevangeliet for at se, om det er muligt at forstå sidstnævnte som en af kilderne til førstnævnte. Under alle omstændigheder vil alt det, der kan tale for en sen affattelse af Lukasevangeliet (og dermed også fortsættelsen, Apostlenes Gerninger) blive fremdraget i et forsøg på at se det lukanske dobbeltværk som den seneste station i en overleveringsproces, for så vidt den afspejles i Det Nye Testamente. For affattelsen af evangelier forstået som fortællestof om Jesus fortsatte jo i det, som har fået betegnelsen "nytestamentlige apokryfer". Samtidig er det vigtigt for forståelsen af Lukasevangeliet, at dette skrift først er "komplet" sammen med Apostlenes Gerninger. For denne forfatter hører aposteltiden således med til grundlæggelsen af kristendommen. For ham kan Jesus-fortællingen ikke her stå alene.

En del af projektet vil endelig være at forfølge udviklingen af forskellige skikkelser (Peter, fx) og begreber fra Paulus og igennem de fire evangelier og videre ind i den apokryfe litteratur. Alt sammen vil det vise, at overleveringsprocessen i høj grad var dynamisk og orienteret imod den enkelte forfatters samtid. Derfor er der også tale om en proces, der ikke stopper med de skrifter, som kom med i Det Nye Testamente. For al tilegnelse sker i kraft af fortolkning. Og hvor fortolkningen ikke længere kunne finde sted i skikkelse af genskrivninger af Jesus-fortællingen, skete den i kommentarer, teologiske afhandlinger og prædikener. Og som sådan vil den fortsætte, så længe historien om Jesus gøres til genstand for forkyndelse og fortolkning.

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres under arrangementer på www.teol.ku.dk, i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen. Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemester 2010. Ændringer i programmet kan forekomme. Yderligere oplysninger om de enkelte arrangementer kan ses på www.teol.ku.dk. Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening** se s. 48

Kalender for **Søren Kierkegaard selskabet** se s. 9

Onsdag den 27. januar 2010 kl. 14.00-16.00

Kandidatintro

Sted: Se opslag

Arr.: Studievejlederne på Teologi

Torsdag den 11. februar 2010 kl. 13.15-15.00

Indlejringen af Søren Kierkegaard Forskningscenteret. Mindre oplæg og spørgsmål fra salen.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet

Fredag den 19. februar 2010 kl. 13.00

Doktorforsvar ved lektor Carsten Pallesen over disputatsen *Handlen og væren. Paul Ricæurs polytetiske refleksionsteori.*

Sted: Annexauditorium A, Studiestræde 6 o.g., 1455 København K.

Arr.: Det Teologiske Fakultet

Fredag den 26. februar 2010 kl. 10.00-18.00

Center for Afrikastudier 25 års jubilæum.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Afrikastudier (for nærmere oplysninger se

<http://www.teol.ku.dk/cas/25anniversary/>)

Torsdag den 4. marts 2010 kl. 15.00-17.00

Åbent Hus

Sted: Kældercaféen, Købmagergade 44 o.g., 1150 København K.

Arr.: Studievejlederne på Teologi

Mandag den 22. marts 2010 kl. 13.15

Offentlig forelæsning med historikeren Professor Jean-Claude Schmitt (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris)

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Center for Studiet af Kulturarven fra Middelalderens Ritualer

Onsdag den 24. marts 2010 kl. 13.35

Seminar om "The Relevance of N.F.S. Grundtvig for Church and Society in China". Oplæg v. MA, STM Wen Ge, Nanjing Union Theological Seminary, forstander, cand. teol., MA Tom Hagedorn og professor Niels Henrik Gregersen.

Sted: Vær. 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 16. april 2010 kl. 13.15-15.00

Forskerseminar ved Ph.d. studerende Marlene Ringgaard Lorensen: Prædikenen som en dialogisk monolog mellem mundtlighed og skriftlighed - i lyset af Mikhail Bakhtins dialogfilosofi og kommunikationsteorier. Respondent: Svend Bjerg.

Paperet kan afhentes en uge før på for Afdeling for Systematisk Teologi

Sted: Vær. 347, Købmagergade 46, 3. sal, 1150 København K.

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Mandag den 19. april 2010 kl. 12.00-13.00

Karriereworkshop v/ fakultetets Karrierevejledning

Hvordan er livet på den anden side af dimissionsfesten? På fakultetets karriereworkshop, som afholdes en gang hvert semester, kan du høre færdiguddannede teologer fortælle om den karriere, de har skabt på baggrund af deres kandidateksamen. Der vil være mulighed for at stille spørgsmål.

Sted: Vær. 147, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Karrierevejlederen

Onsdag den 21. april 2010 kl. 12.00-13.00

Næsten-kandidat-møde for teologer v/ fakultetets karrierevejledning

Karrierevejlederen fortæller om overgangen fra studie til erhvervsliv. Der vil være mulighed for at stille spørgsmål.

Sted: Vær. 147, Købmagergade 46, 1. sal, 1150 København K.

Arr.: Karrierevejlederen

Fredag den 23. april 2010 kl. 13.00-15.00

Gæsteforelæsning ved Prof. Dr. Mika Vähäkangas, Lunds Universitet.

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

1. Kirsten Busch Nielsen, *Syndens brudte magt. En undersøgelse af Dietrich Bonhoeffers syndsforståelse*. Doktordisputats 2008. 418 sider.
2. René Rosfort, *Subjectivity and Ethics. Ricoeur and the Question of Naturalizing Personhood*. Ph.d.-afhandling. 2008. 250 sider.
3. Roar Lavik, *Ved alterets fod. Fra objektivitet til subjektivitet. Om transsubjektivitet og intersubjektivitet i Søren Kierkegaards nadverforståelse og nadverpraksis*. Ph.d.-afhandling 2007. 573 sider.
4. Kirsten Busch Nielsen (red.), *Det gode liv og Gud. Fem foredrag fra Studienævnets Temadag 2007*. 2008. 62 sider.
5. Johanne Stubbe Teglbjærg, *Krop og håb. En kritisk tolkning af nyere eskatologi under inddragelse af kropsfænomenologien*. Ph.d.-afhandling 2009. 290 sider.
6. Geert Hallböck (red.), *Bibeloversættelser. Fra Resens oversættelse 1607 til Den Nye Aftale 2007*. 2009. 50 sider.
7. Lars Sandbeck, *Rastløs uendelighed. Fantasibegrebets religionsfilosofiske relevans*. Ph.d.-afhandling 2009. 238 sider.
8. John Strange, *Teologi og Arkæologi. Udvalgte artikler 1966-2007*. 2009. 222 sider.
9. Ulrich Houlind Rasmussen, *The Memory of God. Hans Blumenberg's Philosophy of Religion*. Ph.d.-afhandling 2009. 298 sider.
10. Peter Flemming Olsen, *Open Theism on Providence and Theodicy. An Arminianized Evangelicalism*. Ph.d.-afhandling 2009. 396 sider.
11. Carsten Pallesen, *Handlen og være. Paul Ricæurs polytetiske refleksionsteori*. Doktordisputats 2009. 635 sider.

12. Anne Katrine Gudme (ed.), *Text and Ritual*. Papers presented at the symposium *Text and Ritual* in Copenhagen in November 2008. 2009. 79 sider.
13. Hans Raun Iversen, *Church, Society and Mission. Twelve Danish Contributions to International Discussions*. 2010. 276 sider.

Teologisk Forening forår 2010

Tirsdag den 23. februar kl. 19.30

Biskop Peter Skov-Jakobsen

”Så vær da teologer!”

Tirsdag den 9. marts kl. 19.30

Professor, Dr. Heike Omerzu

”A Woman for All Seasons. The ambiguous Afterlife of the Figure of Judith”

Tirsdag den 23. marts kl. 19.30

Direktør, dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn

”Kierkegaard på universitetet”

Tirsdag den 13. april kl. 19.30

Lektor, dr.theol. Bent Flemming Nielsen og professor, dr.theol. Kirsten Busch
Nielsen

”Om Johannes Horstmann: Et grundrids af den kirkelige dogmatik”

Tirsdag den 4. maj kl. 18.00

Generalforsamling i Teologisk Forening

Tirsdag den 4. maj kl. 19.30

Lektor, ph.d. David Bugge

”Hinandens verden – Løgstrup og litteraturen”

**Sted: Kældercaféen, Det Teologiske Fakultet,
Købmagergade 44 over gården**